

Ekim 2024

Türkiye'nin Küresel Rekabetçilik Seyri

**İhracat ve Doğrudan
Yabancı Yatırımlara Bakış**

Rapora Katkı Veren Uzmanlar

Başar Yıldırım

Baş Ekonomist ve Danışmanlık Direktörü, PwC Türkiye
basar.yildirim@pwc.com

Umut Şafak

Kıdemli Müdür, PwC Türkiye
umut.safak@pwc.com

Nil Kaya

Kıdemli Ekonomist, PwC Türkiye
nil.kaya@pwc.com

İçindekiler

Tablo ve Şekiller	04
Yönetici Özeti	05
1 Giriş	06
2 Çalışma Metodolojisi	07
3 Overall Competitiveness Outlook: Türkiye's World Competitiveness Index Performance	12
4 Türkiye'nin Küresel Ticaret Görünümü ve İhracat Performansı'na Özet Bakış	16
5 Rakip Ülkelerle Karşılaştırmalı İhracat Görünümü	20
6 Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Yatırım Görünümü ve Rekabetçiliği	25
7 Sonuç	35
8 Türkiye'nin İhracat ve Doğrudan Yabancı Yatırım Rekabetçiliğine Katkı Verebilecek Temel Adımlar	37
Ekler	39
İletişim	40

Tablo ve Şekiller

Tablo 1	Türkiye'nin en fazla ihrac ettiği 10 ürün grubu ve toplam ihracattaki payları, 2014-2018 ve 2019-2024	18
Tablo 2	Doğrudan yabancı yatırımlarda imalat alt sektörlerinin toplam imalat yatırımındaki payları, 2014-2018 ve 2019-2023	29
Tablo 3	Doğrudan yabancı yatırımlarda hizmet alt sektörlerinin Türkiye'nin aldığı toplam hizmet yatırımındaki payları, 2014-2018 ve 2019-2023	30
Tablo 4	Türkiye ve rakip ülkelerde temel DYY göstergeleri, 2014-2018 ve 2019-2023	31
Şekil 1	Türkiye'ye rakip ülkelerin seçiminde izlenen metodoloji	07
Şekil 2	Küresel pazarda ihracat endeksi ve ilk 5 ihrac pazarında rekabetçiliğine göre ülkeler, 2019-2023	08
Şekil 3	Dünya Rekabetçilik Endeksi ana parametreleri, alt grupları ve kullanılan örnek göstergeler	09
Şekil 4	Dünya Rekabetçilik Endeksi (DRE) 2015-2019 ve 2020-2024 ortalama sıralamalarına göre ülkeler	10
Şekil 5	Çalışma kapsamında Türkiye'ye rakip olarak seçilen ülkeler	11
Şekil 6	Türkiye'nin Dünya Rekabetçilik Endeksi ana parametrelerinde sıralamaları, 2020-2024	12
Şekil 7	Türkiye ve rakip ülkelerin Dünya Rekabetçilik Endeksi genel puanlandırmada ortalama sıralamaları, 2015-2019 ve 2020-2024	13
Şekil 8	Türkiye ve rakip ülkelerin Dünya Rekabetçilik Endeksi ana parametrelerinde ortalama sıralamaları, 2015-2019 ve 2020-2024	14
Şekil 9	Dünya Rekabetçilik Endeksi araştırmasına göre Türkiye'nin çekiciliğinde öne çıkan faktörler, 2019 ve 2024	14
Şekil 10	İthalat ve ihracatta miktar endeksi yıllık değişim oranları, 2014-2023	16
Şekil 11	İhracatta öne çıkan bölge ve ülkeler, 2014-2018 ve 2019-2023	17
Şekil 12	Türkiye'nin hizmet ihracatında öne çıkan bölgeler, ülkeler, sektörler ve toplam hizmet ihracatındaki payları, 2018-2022	19
Şekil 13	Türkiye ve rakip ülkelerin küresel düzeyde ve ilk 10 ihrac pazarı düzeyinde rekabetçiliği, 2014-2018	20
Şekil 14	Türkiye ve rakip ülkelerin küresel düzeyde ve ilk 10 ihrac pazarı düzeyinde rekabetçiliği, 2019-2023	21
Şekil 15	Türkiye ve rakip ülkelerin Türkiye'nin en çok ihrac ettiği 10 ürün grubunda küresel düzeyde ve 10 ihrac pazarında rekabetçilik sıralamaları, 2014-2018 ve 2019-2023	22
Şekil 16	Hizmet ihracatında önde gelen ilk üç sektörde rakip ülkeler ile kıyaslamalı görünüm, 2021-2022	23
Şekil 17	Küresel DYY'nin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre dağılımı, 2014-2023 (%)	25
Şekil 18	Türkiye'ye yapılan DYY'lerin bölgesel dağılımı, 2014-2023	26
Şekil 19	Türkiye'ye yapılan DYY'lerde ilk 10 ülke ve toplam DYY içerisindeki payları, 2014-2018 ve 2019-2023	27
Şekil 20	Doğrudan yabancı yatırımlarda öne çıkan sektörler, 2014-2018 ve 2019-2023	28
Şekil 21	DYY Miktarı ve küresel DYY payına göre rakip ülke setindeki sıralama, 2014-2018 ve 2019-2023	32

Yönetici Özeti

Uluslararası rekabet gücü, özellikle gelişmekte olan ülkeler için, ekonomik kalkınmanın itici güçlerinden biri olarak belirtilebilir. Bu ülkeler hem ticaret hem de doğrudan yabancı yatırımlar kapsamında küresel pazarlarda daha fazla pay almayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için, rekabetçiliği artırmak sürdürülebilir ekonomik büyüme ve uzun vadeli kalkınma hedeflerine ulaşmak adına kritik bir öneme sahiptir. Türkiye'nin rekabetçilik görünümünü ele alan Küresel Rekabetçilik Seyri raporumuz, Türkiye'nin son 10 yılda ihracat ve doğrudan yabancı yatırım çekiciliği açısından rekabetçiliğini değerlendirmek ve bu doğrultuda atılması gereken adımları ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışmamız kapsamında, Türkiye'nin küresel ticaret ve doğrudan yabancı yatırım (DYY) görünümü değerlendirilmiş, bu alanlarda rakip ülkeler belirlenerek bu ülkelerle kıyaslamalı rekabetçilik performansı analiz edilmiştir. Türkiye'ye rakip ülkeler belirlenirken, son 10 yıl performansı değerlendirildiği için, ekonomik gelişmişlik düzeyi, ihracat ve doğrudan yabancı yatırıma ilişkin göstergeler dikkate alınarak, mevcut durum ve potansiyel açısından

Türkiye'ye benzerlik gösteren ülkelerin seçilmesi hedeflenmiş, Türkiye'nin erişmesi gereken ideal rekabetçilik düzeyine yönelik bir kıyaslama ya da çıkarım yapılmamıştır.

Genel bir rekabetçilik görünümü ortaya koymak adına incelenen Dünya Rekabetçilik Endeksi'nde Türkiye'nin 5 yıllık ortalama sıralaması, 2015-2019 yılları arasında 62 ülke arasında 44 iken, 2020-2024 yılları arasında 64 ülke arasında ortalama 50'ye gerilemiştir.¹ Aynı dönemler dikkate alındığında, rakip ülkelerin genelinde de benzer bir düşüş trendi izlenmiştir. Türkiye, rekabetçilik göstergeleri arasında özellikle kamu yönetimi verimliliği ve iş dünyası verimliliği alanlarında gerileme yaşamıştır. Buna karşılık, maliyetlerde rekabet gücü, ekonominin dinamizmi ve nitelikli işgücü, son dönemde Türkiye'nin rekabetçiliğine en büyük katkıyı sağlayan faktörler olmuştur.

Türkiye'nin ihracatında ve aldığı doğrudan yabancı yatırımlarda önde gelen bölgeler olan Avrupa Birliği, Yakın ve Orta Doğu ile AB harici Avrupa bölgeleri, son 10 yılda yerlerini korumuştur.

İhracatta öne çıkan ürün grupları da genel olarak yerlerini ve toplam ihracat içerisindeki paylarını istikrarlı bir biçimde sürdürmüştür. Yatırımda ise son dönemde hizmet sektörlerinde kayda değer bir artış gözlenmiştir. Çalışmamız kapsamında gerçekleştirilen rekabetçilik analizi bulgularına göre Türkiye, son 5 yılda (2019-2023) ihrac ettiği ilk 10 ürün grubu özelinde küresel rekabetçilikte sınırlı bir düşüş, ilk 10 ihrac pazarındaki rekabetçilikte ise sınırlı bir artış kaydetmiştir. Türkiye, 11 ülkelik rakip ülke setinde küresel rekabetçilikte 7. sırada yer alırken, ilk 10 ihrac pazarındaki rekabetçilikte ise 6. sırada yer almış ve bu konumunu son 10 yılda korumuştur. Doğrudan yabancı yatırımlarda görece olarak daha durağan bir performans ortaya koyan Türkiye, toplam DYY miktarında 11 ülkelik rakip ülke setinde 4. sıradan 6. sıraya gerilemiştir.

Türkiye'nin rekabetçiliğine yönelik sonuçlar tartışılırken, özellikle son yıllarda sıklıkla irdelenen döviz kurları ve ihracat performansı arasındaki kompleks ilişki de değerlendirilmiştir.

Bu kapsamda, çalışma bulguları ve literatür taraması ile Türk lirasındaki değer kaybının tek başına ihracat rekabetçiliğini artırmak için yeterli olmadığı ve kur-ihracat rekabetçiliği ilişkisinin birçok faktöre bağlı değişkenlik gösterdiği ortaya konmuştur.

Raporumuz kapsamında, Türkiye'nin rekabetçiliğini artırmak için ekonomik, siyasi ve hukuki zemin ön koşul olarak alınarak politika önerileri sunulmaktadır. Ticari ilişkilerin güçlendirilmesi, yeşil dönüşüme uyum sağlanması ve temiz enerji yatırımlarının teşviki bu önerilerin başında gelmektedir. Ayrıca, lojistik, enerji ve telekomünikasyon altyapısının güçlendirilmesi ve dijitalleşme yoluyla yatırım ve ticaret süreçlerinin kolaylaştırılması da kritik öneme sahiptir. İlgili bölümde önerilen adımlar, Türkiye'nin rekabetçilik seviyesini yükseltecek ve hem ihracatta hem de yatırım çekiciliğinde performansını güçlendirecektir. Bu bağlamda, çalışmamızın bulguları ve sunduğumuz önerilerin, politika yapımcılar ve özel sektör temsilcilerinin mevcut durumu kavramalarına ve gelecekteki fırsatları değerlendirmelerine yardımcı olacağını umut ediyoruz.

¹ Dünya Rekabetçilik Endeksi'nin kapsadığı ülke seti seneden seneye değişiklik göstermektedir. 2014-2018 yılları arasında endeks ortalama 62 ülkeyi sıralarken, 2019-2023 yılları arasında bu rakam ortalama 64 ülkeyi kapsayacak şekilde genişlemiştir.

1 Giriş

Uluslararası rekabet gücü, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve buna bağlı olarak yaratılan istihdam ile ülkelerin kalkınma süreçlerine belirgin bir katkı sağlamaktadır. Ülkelerin rekabetçiliği, iktisadi, jeopolitik, demografik ve diğer dinamiklerle şekillenerek küresel ticarete pazar payı ve yatırım çekiciliği üzerinde etkili olmaktadır. Bu kapsamda bakıldığında; ekonomik ve siyasi istikrar, verimlilik, beşerî sermaye, altyapı, hukuki ve düzenleyici çerçeve ile küresel pazarlara erişim, rekabetçiliğin belirleyici faktörleri arasında yer almaktadır.

Buna ek olarak, özellikle küresel salgın sonrası önem kazanan farklı tedarik zinciri stratejileri, dijitalleşme ve sürdürülebilirlik gibi dışsal faktörler de rekabetçiliği etkileyen önemli etmenler haline gelmiştir. Bu nedenle, değişen koşullar altında ülkelerin rekabetçiliğini analiz etmek, orta ve uzun vadeli stratejileri belirlemek adına büyük bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, küresel pazarda uluslararası rekabet gücünü artırmayı hedefleyen ülkelerin, bu dinamiklerin düzenli izlenmesi ve iyileştirilmesi kapsamında sorumluluğu bulunmaktadır.

Küresel ve bölgesel gelişmelere ek olarak ulusal politikalar diğer tüm gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'nin de rekabetçiliği üzerinde etkiye bulunmaktadır. Son yıllarda karşı karşıya kalınan dışsal faktörler ve yurt içi politikaların rekabetçilik üzerindeki etkisinin incelenmesi, mevcut durum tespiti ve bu doğrultuda ortaya konulacak strateji, eylem planı ve yol haritası açısından önem taşımaktadır. Bu minvalde, son yıllarda deneyimlenen gelişmeler ile Türkiye ekonomisinin rekabetçiliğini, rakip ülkelerdeki benzer faktörler ile karşılaştırarak Türkiye'nin küresel ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlardan aldığı payın geldiği konumu değerlendirmenin faydalı olacağına inanıyoruz.

Mevcut raporumuz kapsamında Türkiye'nin, özet dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırım görünümünü ortaya koyuyor, rakip ülkeler içerisinde rekabetçiliğine ilişkin göreceli konumunu inceliyor ve son yıllarda görülen değişimler ile rekabetçiliği artırmak için atılabilecek temel adımları ortaya koyuyoruz.

2 Çalışma Metodolojisi

“Türkiye’nin Küresel Rekabetçilik Seyri” çalışmamız kapsamında, Türkiye’nin rekabetçilik performansını ihracat ve doğrudan yabancı yatırım çekiciliği açısından karşılaştırmalı olarak inceleyebilmek için rakip ülke seti oluşturulmuştur. Çalışmamız Türkiye’ye bahse konu alanlarda benzer ülkeler arasında Türkiye’nin değişen konumunu tartışırken, daha gelişmiş pazarlar ve Türkiye’nin erişebileceği ideal konuma yönelik bir çıkarım yapmamaktadır. Bu nedenle, ülke setinin belirlenmesinde ekonomik gelişmişlik düzeyi, ihracat ve doğrudan yabancı yatırıma ilişkin göstergeler dikkate alınarak, mevcut durum ve potansiyel açısından Türkiye’ye benzerlik gösteren ülkelerin seçilmesi hedeflenmiştir. Rakip ülkeler belirlenirken; Türkiye’nin son on yılda ihracat performansı, Dünya Rekabetçilik Endeksi sıralamalarına ilişkin göstergeler dikkate alınarak ülkeler seçilmiş ve son filtre olarak gelişmişlik düzeyi dikkate alınmıştır.

Raporumuz kapsamında, Türkiye’ye rakip ülkeler belirlenirken Türkiye’nin yer aldığı ülke grupları ve Türkiye ile benzer performans sergileyen ülkeler değerlendirilmiştir. Ülke belirlemede ilk filtre olarak, küresel pazarda ihracat performansını ölçmek için oluşturulan endeks² ile ilk 5 ihrac pazarındaki³ rekabetçilik görünümü değerlendirilmiştir. İkinci aşamada ise, Dünya Rekabetçilik Endeksi 2015-2019 ve 2020-2024 sıralamalarında benzerlik gösteren ülke seti dikkate alınmıştır. Son olarak, her iki ülke setinin kesişim kümesinde bulunan ve IMF’nin Türkiye’yi de içeren “Gelişen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ülkeler”⁴ grubunda bulunan ülkeler rapor kapsamında “Rakip Ülkeler” olarak belirlenmiştir (Şekil 1).

² Araştırma kapsamında rakip ülkeleri belirlemek için oluşturulan Küresel Pazarda Ticaret Endeksi’nde kullanılan göstergeler Ek 1’de verilmiştir.

³ İlk 5 ihracat pazarı, Türkiye’nin son 5 yılda en çok ihracat yaptığı ABD, Birleşik Krallık, Almanya, İtalya ve İspanya olarak belirlenmiştir. En büyük ihracat pazarı sıralamalarında ürün grupları detayında Irak’a ait güncel veriler teyit edilemediğinden, ilk 5 ülke grubunda yer alan Irak yerine 2019-2023 ve 2024’ün ilk 5 ayına ait ihracat verileri göz önünde bulundurulmuş ve İspanya eklenmiştir.

⁴ IMF. (2024). World Economic Outlook Database April 2024, Country Classification.

Şekil 1 Türkiye’ye rakip ülkelerin seçiminde izlenen metodoloji

1

Küresel pazarda ihracat performansını ölçmek için oluşturulan endeksten alınan puan ile ilk 5 ihrac pazarındaki rekabetçilik görünümünde benzerlik gösteren ülke seti

43 Ülke

2

Dünya Rekabetçilik Endeksi 2015-2019 ve 2020-2024 sıralamalarında benzerlik gösteren ülke seti

28 Ülke

3

IMF’nin Türkiye’yi de içeren “Gelişen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ülkeler” grubunda bulunan ülkeler

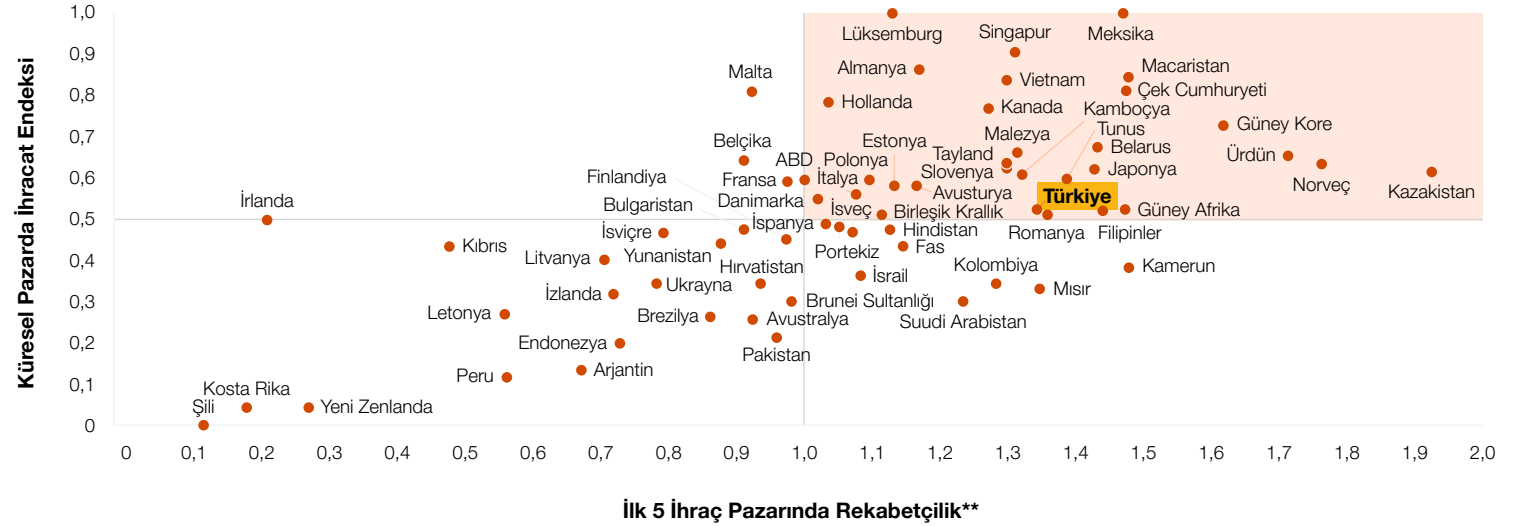
Çalışma Kapsamında Belirlenen 10 Rakip Ülke

İhracat rekabetçiliğini değerlendirmek için, ülkelerin ihracat GSYİH oranı, küresel ticaretten aldığı pay ve ihracattaki yabancı katma değer oranı gibi göstergeleri içeren kapsamlı bir veri seti kullanılarak bir endeks oluşturulmuştur. Bu endekle ülkeler için 0 ile 1 arasında puanlar hesaplanmıştır. (Endekste kullanılan detaylı gösterge seti Ek'te verilmiştir).

İhracat yapılan ülkeler ve ürün grupları detayındaki rakip ülke tespiti için, 2019-2023 yılları arasında Türkiye'nin en çok ihracat gerçekleştirdiği 5 pazarda (ABD, Birleşik Krallık, Almanya, İtalya ve İspanya⁵), en çok ihracat gerçekleştirilen 10 ürün grubu özelinde (Tablo 1) kaydedilen açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükleri göz önünde bulundurulmuştur.⁶ Bu kapsamda, ülkelerin küresel pazarda ihracat performansı için oluşturulan endekste aldıkları puanlar ile önde gelen 10 ürün grubunda ilk 5 ihrac pazarındaki rekabetçilikleri incelendiğinde Türkiye'nin, Şekil 2'de sağ üst alanda görülen 43 ülke ile aynı grupta yer aldığı görülmüştür.

Şekil 2 Küresel pazarda ihracat endeksi ve ilk 5 ihrac pazarında rekabetçiliğine göre ülkeler, 2019-2023*

* Endeks hesaplamasında kullanılan göstergelerde ortaklık gösteren ve var olan en güncel tarihler esas alınmıştır.

** İlk 5 ihrac pazarında rekabetçilik, Türkiye'nin 2019-2023 yılları arasında en fazla ihracat yaptığı ilk 5 ülkede (ABD, Almanya, Birleşik Krallık, İtalya ve İspanya) ve ilk 10 ürün grubunda (Tablo 1) Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük değerlerini göstermektedir. En büyük ihrac pazarı sıralamasında ürün grupları detayında Irak'a ait güncel veriler teyit edilemediğinden, ilk 5 ülke grubunda yer alan Irak yerine 2019-2023 ve 2024'ün ilk 5 ayına ait ihracat verileri göz önünde bulundurulmuş ve İspanya eklenmiştir.

Kaynak: World Bank World Development Indicators, UNCTAD Statistics, OECD Trade in Value-Added (TIVA)- Database, UN ComTrade Database; PwC Analizi

⁵ En büyük ihracat pazarı sıralamalarında ürün grupları detayında Irak'a ait güncel veriler teyit edilemediğinden, ilk 5 ülke grubunda yer alan Irak yerine 2019-2023 ve 2024'ün ilk 5 ayına ait ihracat verileri göz önünde bulundurulmuş ve İspanya eklenmiştir.

⁶ Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (Revealed Comparative Advantage- RCA), uluslararası ekonomide, belirli bir ülkenin belirli bir mal veya hizmet sınıfındaki ticaret akışlarının görece avantajını veya dezavantajını hesaplamak için kullanılan bir endekstir. Endeks, bir ülkenin belirli bir ürün grubundaki ihracat performansının dünyadaki ihracat ile kıyaslanması esasına dayanır. Endeks 1'den büyük ise ülkenin o ürün grubunda karşılaştırmalı bir avantaja sahip olduğu, dolayısıyla o ürün grubunda uzmanlaştığı söylenebilir.

Şekil 3 Dünya Rekabetçilik Endeksi ana parametreleri, alt grupları ve kullanılan örnek göstergeler

Kaynak: International Institute for Management Development. (2024), PwC Analizi

⁷ International Institute for Management Development. (2023). IMD World Competitiveness Booklet 2024

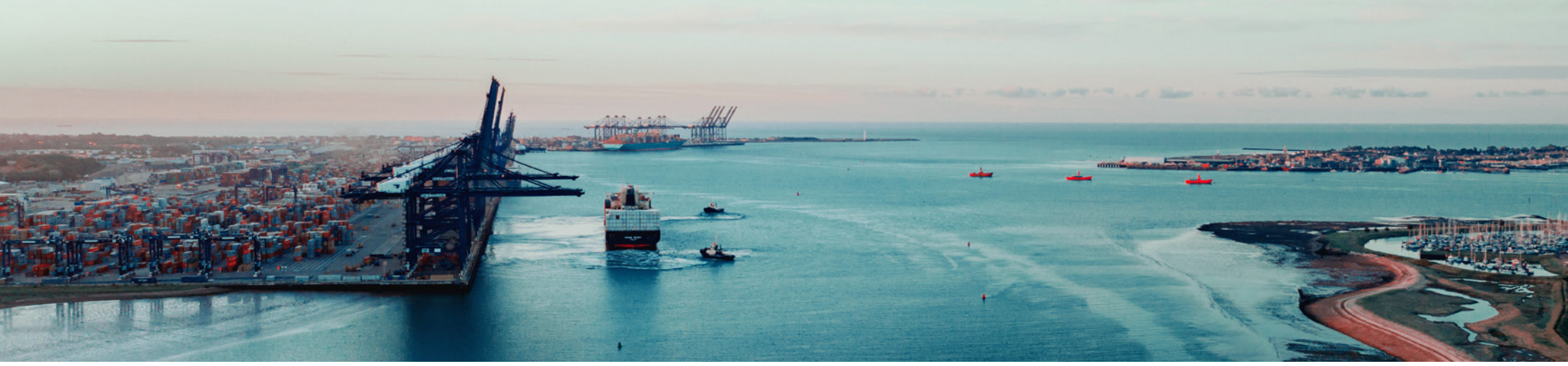
⁸ Daha detaylı gösterge listeleri ve ülkelerin bireysel performans değerlendirmeleri IMD'nin yayınladığı World Competitiveness Yearbook 2024 yılında bulunabilir.

Dünya Rekabetçilik Endeksi, ülkelerin pandemi öncesi ve sonrası performansları, toparlanma süreçleri ve son 10 yıldaki rekabetçilikleri hakkında önemli içgörüler sunmaktadır. Bu nedenle Dünya Rekabetçilik Endeksi kapsamında yapılacak performans kıyaslaması, Türkiye'nin rakip ülkelerini belirlemede etkili bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Şekil 4'te, ülkelerin 2015-2019 ve 2020-2024 yılları arasındaki ortalama sıralamaları dikkate alındığında Türkiye'nin, sol alt bölgede yer alan 28 ülke ile Dünya Rekabetçilik Endeksi genel ülke sıralamasında benzer bir performans sergilediği görülmektedir.

Şekil 4 Dünya Rekabetçilik Endeksi (DRE) 2015-2019 ve 2020-2024 ortalama sıralamalarına göre ülkeler

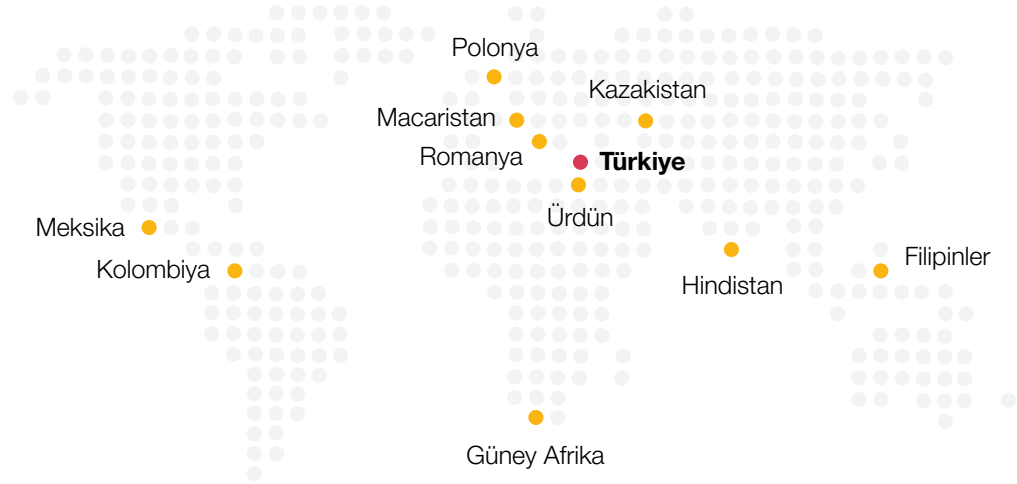

Kaynak: International Institute for Management Development. (2019), International Institute for Management Development. (2024); PwC Analizi

İhracat ve doğrudan yabancı yatırımlar açısından Türkiye'nin yer aldığı guruplar değerlendirilmiş, bu guruplarda paralellik gösteren ve IMF'nin Türkiye'nin de dahil olduğu "Gelişen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ülkeler" grubunda yer alan ülkeler rakip olarak seçilmiştir. İzlendi metodoloji sonucunda karşılaştırmalı analizlerde kullanmak üzere; Filipinler, Güney Afrika, Hindistan, Kazakistan, Kolombiya, Macaristan, Meksika, Polonya, Romanya ve Ürdün Türkiye'ye rakip ülkeler olarak belirlenmiştir.

Şekil 5 Çalışma kapsamında Türkiye'ye rakip olarak seçilen ülkeler

Kaynak: PwC Analizi

Bu doğrultuda raporumuzda Türkiye'nin küresel pazarda ihracat rekabeti değerlendirilirken, yaklaşım olarak 2014-2018 ve 2019-2023 yıllarında ihracat değerlerindeki değişim, öne çıkan ürün gurupları ve en çok ihracat yapılan ülkeler esas alınmıştır. Zamanla değişen dinamikler de göz önündeki bulundurulacak Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ilk 10 ürün grubunda (Tablo 1) ve ilk 10 ihracat pazarında (Şekil 11) belirtilen rakip ülkelerle kıyaslama yapılmıştır. Benzer bir yaklaşımla, aynı zaman aralığında doğrudan yabancı yatırım (DYY) kaynak bölge ve ülkelerinde görülen değişimler ile sektörel gelişmeler ele alınmış, temel DYY göstergelerinde rakip ülkeler ile kıyaslamalı bir görünüm ortaya konmuştur.

Rekabette Genel Görünüm: Türkiye'nin Dünya Rekabetçilik Endeksi Performansı

Küresel arenada rekabetçiliği bütüncül bir bakış açısıyla ele alan endeksler, ülke kıyaslamalarında ön plana çıkmaktadır. IMD'nin hazırladığı Dünya Rekabetçilik Endeksi, ülkeleri 36 yıldır çeşitli göstergeleri göz önünde bulundurarak sıralamaktadır. Bu kapsamda, Türkiye'nin IMD'nin Dünya Rekabetçilik Endeksinde ortaya koyduğu performans değerlendirilmiştir. Son 5 yıllık endeks ana parametreleri incelendiğinde; Türkiye'nin ekonomik performans sıralaması yükselirken kamu yönetimi verimliliğinde aşağı yönlü bir görünüm takip edilmiştir. Türkiye, 2020'den bu yana ekonomik performansta 23 basamak yükselirken, kamu yönetimi verimliliğinde 12, iş dünyası verimliliğinde 16 ve altyapıda 4 basamak gerilemiştir (Şekil 6).

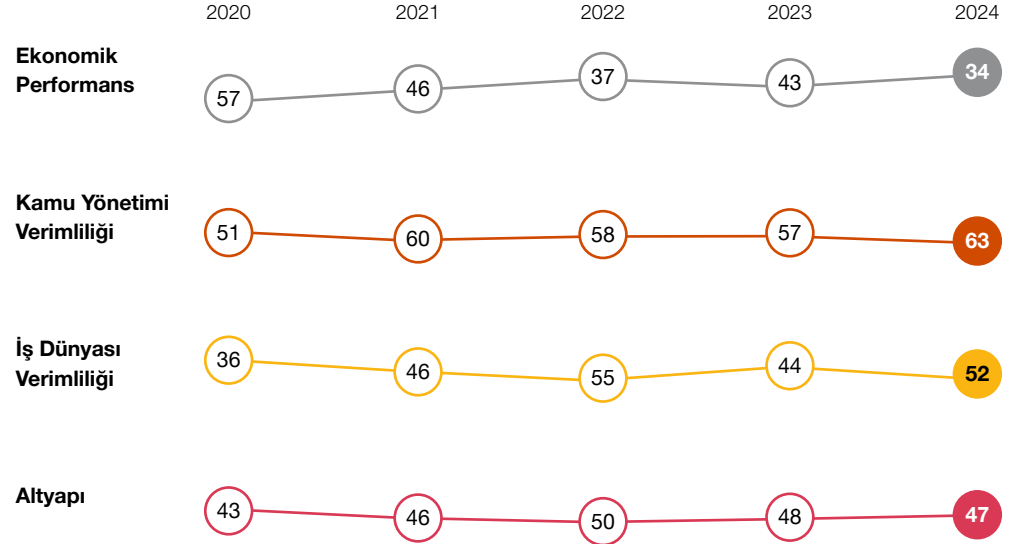
Türkiye'nin ekonomik performans alanında kaydettiği yükseliş, ihracat partnerlerindeki yoğunluk oranı (bu alandaki iyileşme Türkiye'nin ihracat partnerlerinde çeşitliliğin arttığını ifade eder), gayri safi sabit sermaye oluşumu, turizm gelirleri ve GSYİH'deki büyüme performansından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan merkezi yönetim bütçe dengesi, döviz kuru stabilitesi ve nüfus artışında izlenen gelişmeler endeks üzerinde negatif etkide bulunmuştur. Ek olarak, TÜFE (tüketici fiyat endeksi), cari denge ve istihdam oranı da genel görünümde ekonomik performans alanında öne çıkan zayıflıklar arasında gösterilmektedir.

2020-2024 yılları arasında Türkiye'nin ilgili alt endekslerinde gözlenen en sert düşüş (16 basamak gerileme) iş dünyası verimliliğinde takip edilmiştir. Bu düşüşte çalışan motivasyonunda azalma, finansal hizmetlere erişimde cinsiyet eşitsizliği ve krediye ulaşma zorluğu yer almaktadır. İlgili alt endekse dair göstergeler içerisinde ücret seviyeleri, girişimcilerin düşük başarısızlık endişesi ve toplam erken-dönem girişim faaliyet miktarında olumlu bir gelişim kaydedilmiştir.⁹

Son 5 yıl ortalamasına bakıldığında en düşük sıralama ise, kamu yönetimi verimliliği parametresinde görülmüştür (Şekil 6). Türkiye, bu alanda 2020-2024 arası ortaya koyduğu performans ile genel sıralamada son 15 ülke arasında yer almıştır.

Bu durumun başlıca nedenleri arasında bütçe açığının GSYİH'ye oranının artması, merkez bankası politikalarının ekonomiye etkileri,¹⁰ vergi tahsilatını azaltan faktörler¹¹ ve Türk lirasındaki değer kaybı bulunmaktadır.¹²

Şekil 6 Türkiye'nin Dünya Rekabetçilik Endeksi ana parametrelerinde sıralamaları, 2020-2024

Kaynak: International Institute for Management Development. (2024), PwC Analizi

⁹ International Institute for Management Development. (2023). IMD World Competitiveness Booklet 2024

¹⁰ IMD Dünya Rekabetçilik Endeksi çalışması kapsamında merkez bankası politikalarının ekonomi üzerindeki algılanan etkisi yapılan anketlerde "Merkez Bankası politikaları ekonomi üzerinde olumlu etki gösteriyor mu?" sorusuna verilen yanıtlara göre ölçülmektedir.

¹¹ IMD Dünya Rekabetçilik Endeksi çalışması kapsamında vergiden kaçınma göstergesi yapılan anketlerde "Vergiden kaçınma, ekonomi için bir tehdit oluşturuyor mu?" sorusuna verilen yanıtlara göre ölçülmektedir.

¹² International Institute for Management Development. (2024). IMD World Competitiveness Yearbook

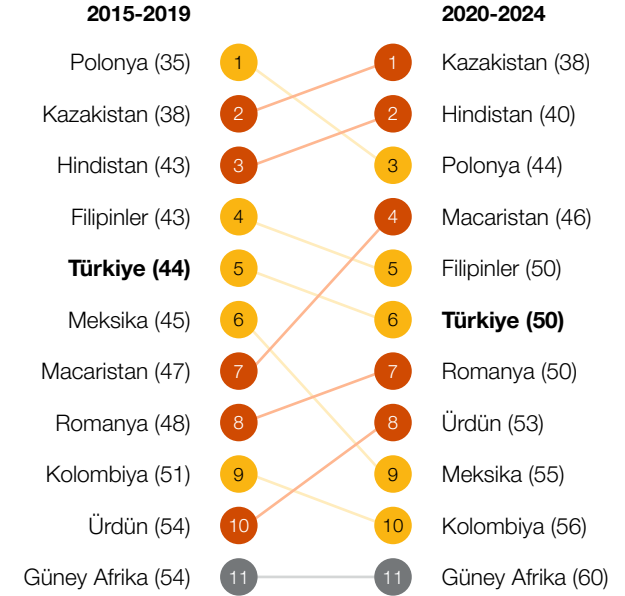
Türkiye, altyapı parametresinde ise son 5 yılda görece olarak daha yatay bir seyir ortaya koymuştur. Bu alanda, 2024 yılında en yüksek sıralama bilimsel altyapı (37) alanında, en düşük sıralama ise (56) teknolojik altyapı kategorilerinde kaydedilmiştir. Güçlü alanlar arasında özellikle havayolları kalitesi, enerji altyapısı gibi temel altyapı göstergeleri öne çıkarken, zayıf alanlarda yaşam kalitesindeki düşüş, bilgi ve iletişim teknolojileri hizmet ihracatının düşük olması gibi konular izlenmiştir.¹³

Tüm bu alt parametrelerdeki değişimler konsolide edildiğinde, Türkiye 2015-2019 yılları arasında Dünya Rekabetçilik endeksinde ortalama 44. sırada yer alırken 6 basamaklık bir düşüş kaydederek 2020-2024 yılları arasında 50. sıraya gerilemiştir. Seçilen rakip ülkeler arasında, sadece Ürdün, Macaristan ve Hindistan'ın son 5 yılda genel sıralamasını yükselttiği gözlenirken Kazakistan'ın ortalama sıralamasını koruduğu; geri kalan ülkelerin ise genel rekabetçilik endeksi sıralamasında düşüş kaydettiği takip edilmiştir (Şekil 7). Bu düşüşün sebepleri, ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Örneğin Türkiye ve Meksika'nın en çok puan kaybettiği alanlar iş dünyası verimliliği ve kamu yönetimi verimliliği iken Filipinler ve Polonya ekonomik performans göstergelerindeki düşüşe bağlı olarak gerileme kaydetmiştir.

¹³ (A.g.e)

Rakip ülke seti içerisindeki sıralama değerlendirildiğinde ise, Kazakistan ve Hindistan'ın 2020-2024 döneminde, bir önceki 5 yıllık dönemde lider olan Polonya'nın önüne geçerek ilk 2 sıraya yerleştiği görülmüştür. Önemli atılımlardan bir diğeri Macaristan tarafından gerçekleştirilmiş ve ikinci 5 yıllık periyotta rakip ülkeler içerisindeki sıralamasını 7'den 4'e taşımıştır. Türkiye'nin ise rakip ülkeler içerisindeki sıralamasının 1 sıra gerilediği görülmüştür. (Şekil 7).

Şekil 7 Türkiye ve rakip ülkelerin Dünya Rekabetçilik Endeksi genel puanlandırmada ortalama sıralamaları, 2015-2019 ve 2020-2024

Ülkeler yıllara göre kendi içinde sıralı olarak verilmiştir. Parantez içerisindeki sayılar ülkelerin genel listede kaydettiği sıralamaları göstermektedir. Sarı göstergeler ülke seti içerisindeki sıralamada düşüşe, gri göstergeler ülke seti içerisinde sıralamanın korunduğuna, turuncu göstergeler ise sıralamada yükselişe işaret etmektedir.

Dünya Rekabetçilik Endeksi'nin kapsadığı ülke seti seneden seneye değişiklik göstermektedir. 2014-2018 yılları arasında endeks ortalama 62 ülkeyi sıralarken, 2019-2023 yılları arasında bu rakam ortalama 64 ülkeyi kapsayacak şekilde genişlemiştir.

Kaynak: International Institute for Management Development. (2019), International Institute for Management Development. (2024); PwC Analizi

Dünya Rekabetçilik Endeksinin ana parametrelerinde Türkiye'ye rakip olarak belirlenen ülkelerin konumu da Türkiye'nin nispi performansının analizinde önem arz etmektedir. Bu kapsamda, dört ana parametrede rakip ülkelerin ve Türkiye'nin sıralamalarında görülen değişimler Şekil 8'de gösterilmiştir. Dünya Rekabetçilik Endeksi ana parametrelerinde rakip ülkelerde görülen genel eğilim, pandemi öncesi döneme göre sıralamalarda belirgin bir düşüş olduğu yönündedir.

Özellikle ekonomik performans alanında Türkiye ile birlikte ortalama sıralamasını yükseltebilen tek ülkenin Macaristan olduğu, geri kalan tüm ülkelerin sıralamasının gerilediği izlenmiştir.

Türkiye'nin bu alanda sıralamasını yükseltebilmesinde, ihracat partnerlerinde artan çeşitlilik, gayri safi sabit sermaye oluşumu, turizm gelirleri ve GSYİH'deki büyüme etkili olmuştur. Ancak, ekonomi yönetimi ile ilgili olmasına rağmen kamu yönetimi verimliliği parametresi altında incelenen bütçe açığının GSYİH'ye oranının artması, merkez bankası politikalarının ekonomiyi etkileri, vergi tahsilatını azaltan faktörler gibi göstergelerde kaydedilen gerileme, bu parametredeki sıralamaya yansımıştır. Türkiye kamu yönetimi verimliliği konusunda rakip ülkeler içerisinde en büyük düşüşü kaydetmiştir (Şekil 8).

Kamu yönetimi verimliliğinde, pandemi öncesi 5 yıllık ortalama Türkiye'nin gerisinde bulunan Macaristan, Hindistan ve Romanya'nın pandemi sonrası 5 yılda Türkiye'nin önüne geçtiği takip edilmiştir (Şekil 8).

Kamu yönetimi verimliliğinde halihazırda Türkiye'nin gündeminde bulunan merkez bankası politikalarının etkinliği, vergi tahsilatının artırılması ve döviz kuru istikrarının sağlanması konularında atılacak adımlar gelecek yıllarda Türkiye'nin rekabet gücüne katkı sağlayabilir.

İş dünyası verimliliğinde, pandemi öncesinde rakiplerine kıyasla ortalama bir sıralamaya sahip olan Türkiye, genel düşüş trendinin etkisiyle 6 basamak geriye düşse de rakipleri arasındaki göreceli konumunu pandemiye takip eden 5 yıllık süreçte de korumuştur.

Bu alanda, 2015-2019 arasında Türkiye ile benzer bir sıralamaya sahip Ürdün'ün 2020-2024 döneminde 3 basamak atlayarak Türkiye'nin önüne geçmesi dikkat çekmektedir (Şekil 8). Türkiye, 2015-2019 yıllarında altyapıda rakip ülke grubunun ortalamasının üzerinde performans göstermiştir. 2020-2024 döneminde ise Kazakistan ve Romanya'yı geçerek, lider Polonya'nın ardından 2. sıraya yükselmiştir (Şekil 8).

Şekil 8 Türkiye ve rakip ülkelerin Dünya Rekabetçilik Endeksi ana parametrelerinde ortalama sıralamaları, 2015-2019 ve 2020-2024

Ekonomik Performans

Ülke	2015-2019	2020-2024	Değişim
Macaristan	33	18	15 ↑
Türkiye	44	43	1 ↑
Polonya	25	26	-1 ↓
Ürdün	60	63	-3 ↓
Kolombiya	47	50	-3 ↓
Romanya	44	48	-4 ↓
Kazakistan	46	50	-4 ↓
Güney Afrika	56	61	-5 ↓
Meksika	27	34	-7 ↓
Filipinler	37	47	-10 ↓
Hindistan	19	31	-12 ↓

Kamu Yönetimi Verimliliği

Ülke	2015-2019	2020-2024	Değişim
Macaristan	51	43	8 ↑
Ürdün	42	40	2 ↑
Hindistan	48	46	2 ↑
Romanya	48	47	1 ↑
Kazakistan	23	23	↔
Kolombiya	55	59	-4 ↓
Filipinler	39	47	-8 ↓
Meksika	49	59	-10 ↓
Polonya	40	51	-11 ↓
Güney Afrika	46	58	-12 ↓
Türkiye	43	58	-15 ↓

İş Dünyası Verimliliği

Ülke	2015-2019	2020-2024	Değişim
Ürdün	42	39	3 ↑
Hindistan	30	28	2 ↑
Macaristan	57	56	2 ↑
Kazakistan	32	31	1 ↑
Romanya	51	52	1 ↑
Kolombiya	48	54	-1 ↓
Türkiye	41	47	-6 ↓
Güney Afrika	46	61	-6 ↓
Filipinler	30	38	-8 ↓
Polonya	35	49	-9 ↓
Meksika	43	49	-14 ↓

Altyapı

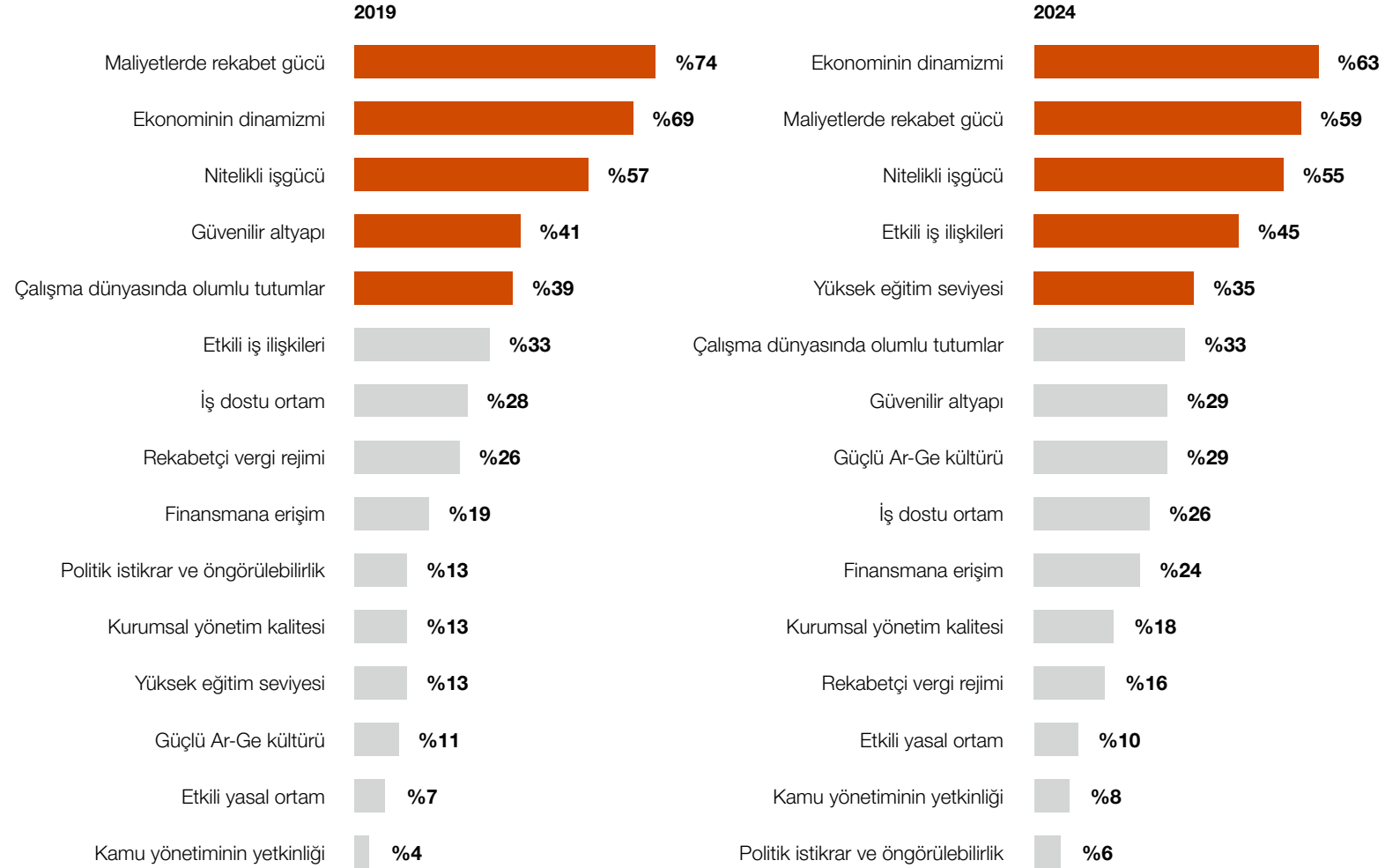
Ülke	2015-2019	2020-2024	Değişim
Hindistan	57	50	7 ↑
Kolombiya	56	55	1 ↑
Macaristan	39	39	↔
Türkiye	47	47	↔
Ürdün	54	55	-1 ↓
Filipinler	57	59	-2 ↓
Romanya	46	49	-3 ↓
Güney Afrika	56	61	-5 ↓
Meksika	54	59	-5 ↓
Kazakistan	43	48	-5 ↓
Polonya	34	39	-5 ↓

Kaynak: International Institute for Management Development. (2019), International Institute for Management Development. (2024); PwC Analizi

İlgili endeksin oluşturulması aşamasında gerçekleştirilen anket sonuçlarına göre, 2024 yılında Türkiye'nin rekabetçilikte en çekici bulunduğu ilk 5 alan; "ekonominin dinamizmi", "maliyetlerde rekabet gücü", "nitelikli işgücü", "etkili iş ilişkileri" ve "yüksek eğitim seviyesi" olarak kaydedilmiştir. Yüksek eğitim seviyesi göstergeleri son dönemde artan üniversite ve mezun sayılarına bağlı olarak gelişmişlik gösterse de bu alanda eğitim seviyesinin nitelikli işgücüne dönüşümünü değerlendirmek önem arz etmektedir. Ekonominin dinamizmi, maliyetlerde rekabet gücü ve nitelikli işgücü, 2019 yılı sonuçlarıyla kıyaslandığında ilk üçteki yerini korumaktadır. Türkiye'nin bu yönleri, doğrudan yabancı yatırımlarda ve hizmet ihracatında ülkeyi avantajlı bir konuma taşımaktadır. 2019 ve 2024 yıllarında kamu yönetiminin yetkinliği, kurumsal yönetim kalitesi ve etkili yasal ortamın çekicilikte en az etkili olan faktörler arasında yer almaya devam ettiği görülmektedir (Şekil 9).

Özetle, Dünya Rekabetçilik Endeksi kapsamında yapılan analizlerde, Ürdün, Macaristan, Kazakistan ve Hindistan dışındaki (Türkiye dahil) tüm ülkelerin sıralamalarında düşüş kaydettiği izlenmiştir. Diğer yandan, Türkiye'nin rekabetçiliğine önemli katkı sağlayan yapısal avantajların daha net görülebilmesi ve fırsata çevrilebilmesi için küresel pazarda ihracat rekabetçiliği ve doğrudan yabancı yatırım konularında daha detaylı bir analiz yapılması ve ülke performansının rakipler ile karşılaştırmalı olarak incelenmesi gerekmektedir.

Şekil 9 Dünya Rekabetçilik Endeksi araştırmasına göre Türkiye'nin çekiciliğinde öne çıkan faktörler, 2019 ve 2024

Kaynak: International Institute for Management Development. (2019), International Institute for Management Development. (2024); PwC Analizi

4

Türkiye'nin Küresel Ticaret Görünümü ve İhracat Performansı'na Özet Bakış

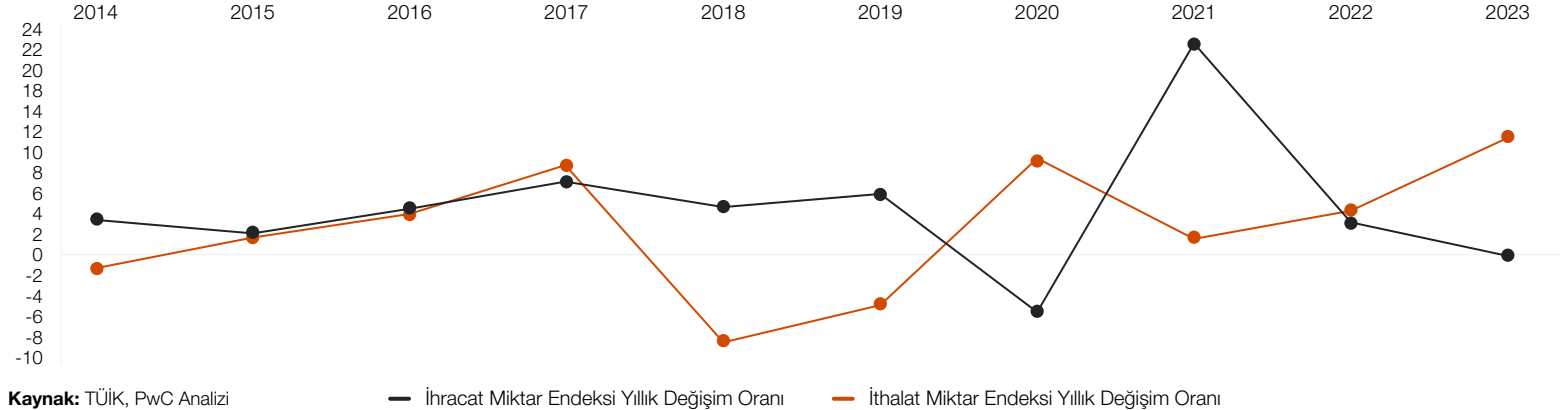
Türkiye, stratejik konumu, gelişmiş imalat sanayisi ve nitelikli işgücüyle mal ve hizmet ihracatında avantajlı bir konumda yer almaktadır. 2014 yılında 166 milyar dolar olan ihracat, 2023'te 255 milyar dolara ulaşmıştır. İthalat ise aynı dönemde 362 milyar dolara yükselmiştir. Türkiye, 2023 yılında küresel ticaretteki payını %1'in üzerine çıkarmayı başarmış; ihracatın ithalatı karşılama oranı ise 2014-2023 yılları arasında ortalama %75 düzeyinde korunmuştur.

Ticaret verilerini daha etkin değerlendirmek için, ticaret değerinin yanında miktar endeksini de göz önünde bulundurmak, ticaret hacmindeki reel değişimi görmek açısından kritik bir rol oynamaktadır. Son 10 yıllık değişimlere bakıldığında, Türkiye'de ihracat ve ithalat miktar endekslerindeki yıllık değişimin dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. İthalat miktarının, 2021 yılında (salgın süreci, Rusya-Ukrayna savaşı ve Türk lirasındaki değer kaybı gibi faktörlerle) gerilemesine rağmen, artış hızının 2022 ve 2023 yıllarında ivmelendiği takip edilmiştir (Şekil 10).

İhracatta ise, 2021 yılında 2020'de salgın sürecinden kaynaklanan baz etkisi, Türk lirasında kaydedilen belirgin değer kaybı ve tedarik zincirindeki stratejik değişikliklerin (near-shoring vb.) etkisiyle kayda değer bir miktarsal artış kaydedilmiş; ancak 2022 ve 2023 yıllarında ihracat miktarının artış hızı düşüş göstermiştir.

Şekil 10 İthalat ve ihracatta miktar endeksi yıllık değişim oranları, 2014-2023

İthalat ve İhracat Miktar Endeksi Değişim Oranları, Mevsim ve Takvim Etkisinden Arındırılmış %

Kaynak: TÜİK, PwC Analizi

— İhracat Miktar Endeksi Yıllık Değişim Oranı

— İthalat Miktar Endeksi Yıllık Değişim Oranı

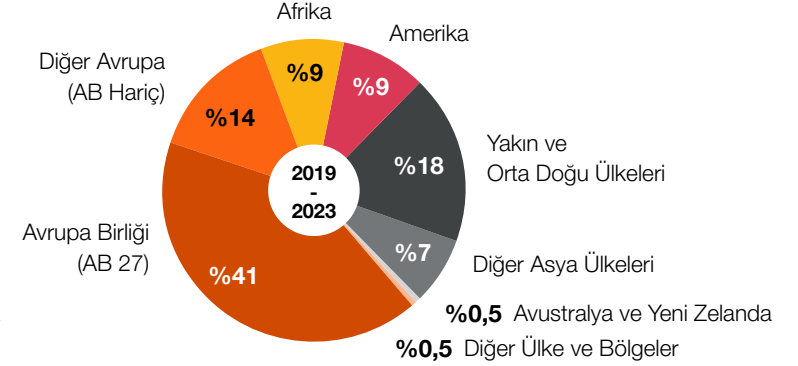
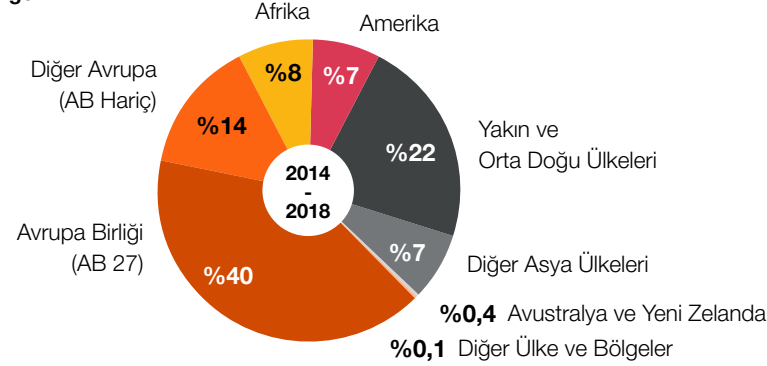
Mal İhracatında Öne Çıkan Bölge ve Ülkeler

Türkiye’de 2014-2018 ile 2019-2023 yılları arasında ihracat bölgelerinin paylarında kayda değer bir değişim gözlenmemektedir. Avrupa, %55’lik pay ile Türkiye’nin en çok ihracat yaptığı bölge olmaya devam etmektedir.

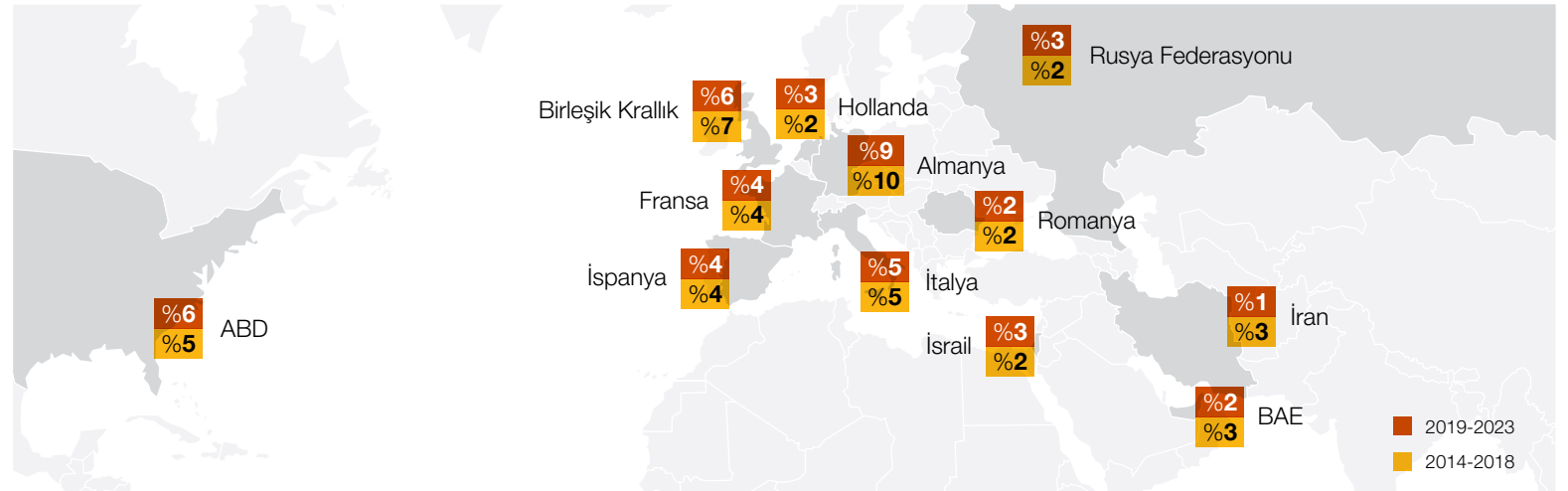
2014-2023 yılları arasında ilk 5 ihrac pazarında ABD, Almanya, Birleşik Krallık ve İtalya yerlerini korumuştur. Son 10 yılda Fransa ve İspanya, 5. ve 6. sıralarda benzer ihracat değerleriyle yer almıştır. 2019-2023 yılları arasında İsrail ve Romanya ilk 10 ihrac pazarı arasına girerken, BAE ve İran ilk 10 ihrac pazarı arasındaki yerini kaybetmiştir (Şekil 11). Türkiye’nin ihracat destinasyonlarının ağırlıklı olarak gelişmiş ülkeler olması, ihracat kapasitesinin gücünü gösterirken, diğer yandan rekabet baskısını da artırmaktadır.

Şekil 11 İhracatta öne çıkan bölge ve ülkeler, 2014-2018 ve 2019-2023

Bölge

İlk 10 Ülke*

* En büyük ihracat pazarı sıralamalarında ürün grupları detayında Irak'a ait güncel veriler teyit edilemediğinden, ilk 10 ihrac pazar listesine ilgili yıllarda 11. sırada bulunan Rusya Federasyonu ve Romanya eklenmiştir. 2014-2018 yılları arası en büyük 10 ihrac Pazarı: Almanya, Birleşik Krallık, İtalya, ABD, Fransa, İspanya, BAE, İran, Hollanda ve Rusya Federasyonu. 2019-2023 yılları arası en büyük 10 ihrac Pazarı: Almanya, ABD, Birleşik Krallık, İtalya, Fransa, İspanya, Rusya Federasyonu, Hollanda, İsrail ve Romanya.

Kaynak: TÜİK, PwC Analizi

Mal İhracatında Öne Çıkan Ürün Grupları

2014-2018 ile 2019-2023 yılları arasında en fazla ihraç edilen ilk 10 ürün grubunun değişmediği gözlenmektedir. Bu durum, Türkiye'nin belirli sektörlerde güçlü bir rekabetçiliğe sahip olduğuna işaret etmektedir. "Motorlu kara taşıtlar", "kazanlar, makineler, mekanik cihazlar" ve "elektrikli makine ve cihazlar" gibi yüksek katma değerli ürünlerin ihracatta ilk sıralarda yer alması, Türkiye'nin teknolojik ve endüstriyel kapasitesinin bu sektörlerde küresel piyasada rekabet edebilir bir seviyede olduğunu göstermektedir. Son 5 yılda Türkiye'nin toplam ihracatındaki payını artıran ürün grupları motorlu kara taşıtlar, mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler ile kazanlar, makineler ve mekanik cihazlar olmuştur. Bunun yanında, örme ve örülmemiş giyim eşyaları ile kıymetli veya yarı kıymetli taşlar ürün gruplarının payında az da olsa bir düşüş görülmüştür.

Tablo 1 Türkiye'nin en fazla ihraç ettiği 10 ürün grubu ve toplam ihracattaki payları, 2014-2018 ve 2019-2024

Ürün Grubu*	2014-2018 Toplam İhracat İçindeki Pay (%)	2019-2023 Toplam İhracat İçindeki Pay (%)	2014-2018 ve 2019-2023 Yılları Arasındaki Değişim (% puan)
Motorlu kara taşıtlar	%14	%12	2 ↑
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar	%9	%10	1 ↑
Elektrikli makine ve cihazlar	%6	%6	↔
Örme giyim eşyası ve aksesuarı	%6	%5	-1 ↓
Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar	%6	%5	-1 ↓
Demir ve çelik	%5	%5	↔
Plastikler ve mamulleri	%4	%4	↔
Demir veya çelikten eşya	%4	%4	↔
Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	%4	%3	-1 ↓
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler	%3	%5	2 ↑

* Ürün grupları bazındaki analiz, Uyumlaştırılmış Mal Tanım ve Kod Sistemi (HS 2022) ürün sınıflandırılmasında HS2 seviyesi kullanılarak yapılmıştır. Ürün grupları 2014-2018 yıllarında toplam ihracat içindeki paylarına göre sıralanmıştır.

Kaynak: UN Comtrade Database (2024), PwC Analizi

Hizmet İhracatında Öne Çıkan Bölgeler, Ülkeler ve Sektörler

Hizmet sektörünün ekonomik aktivite içerisindeki payının yüksek olduğu Türkiye gibi ülkelerde, mal ihracatının yanı sıra hizmet ihracatının da analizlerde dikkate alınması önemlidir. Yayınlanan en güncel veriler dikkate alındığında 2018-2022 arasında Türkiye'nin hizmet ihracatının nominal olarak %42 artışla 90 milyar dolara ulaştığı görülmektedir.¹⁴ Bu dönemde en çok ihracat yapılan sektörler "Seyahat", "Taşımacılık" ve "Telekomünikasyon, bilgisayar ve bilgi hizmetleri" olmuştur (Şekil 12). Avrupa, %54 pay ile lider bölge olurken, hizmet ihracatında öne çıkan ülkeler Almanya, ABD, Birleşik Krallık, Rusya Federasyonu ve Fransa olmuştur. Mal ve hizmet ihracatındaki partner örtüşmesi, Türkiye'nin uluslararası ticarete genel rekabet gücünün güçlü ekonomik ilişkilere dayandığına işaret etmektedir.

Şekil 12 Türkiye'nin hizmet ihracatında öne çıkan bölgeler, ülkeler, sektörler ve toplam hizmet ihracatındaki payları, 2018-2022

Bölge*	Pay (%)
Avrupa Birliği (AB 27)	%42
Yakın ve Orta Doğu	%14
Diğer Asya	%13
Diğer Avrupa (AB Hariç)	%12
Amerika	%11
Afrika	%6
Avustralya ve Yeni Zelanda	%1
Orta Amerika	%1

Hizmet Sektörleri

%48
Seyahat

%37
Taşımacılık

%5
Diğer iş hizmetleri

%3
Telekomünikasyon,
bilgisayar ve bilgi
hizmetleri

%2
Bakım ve onarım
hizmetleri

%2
Sigorta ve
emeklilik hizmetleri

%0,8
Resmi hizmetler
(Devlet hizmetleri)

%0,5
Finansal hizmetler

%0,5
İnşaat

%0,5
Bağkasına ait
fiziksel girdiler için
imalat hizmetleri

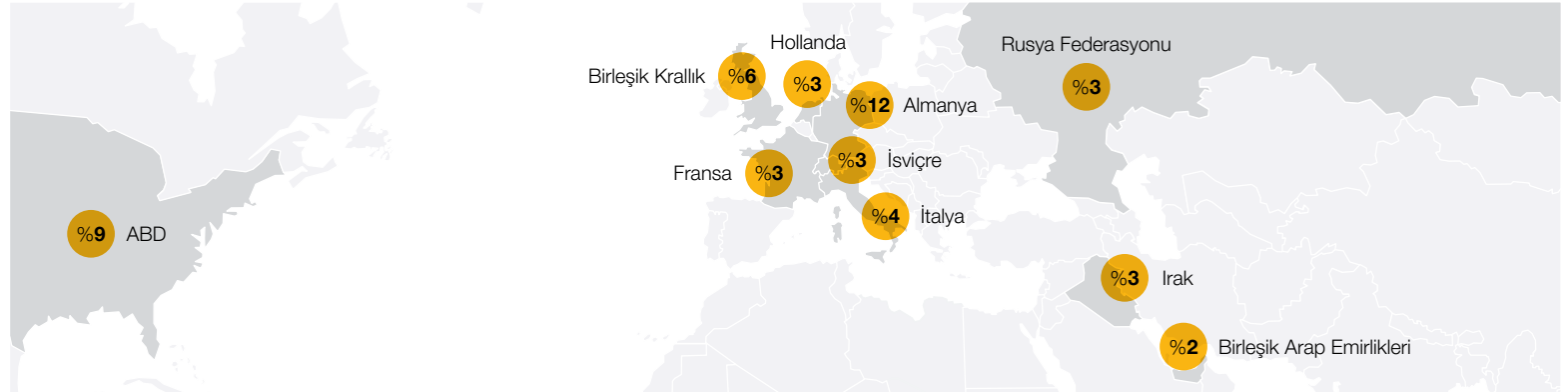

%0,4
Fikri mülkiyet
hakları kullanım
ücretleri

%0,3
Kişisel, kültürel ve
eğlence hizmetleri

İlk 10 Ülke, 2018-2022*

* Ülke ve bölge dağılımı TÜİK Uluslararası Hizmet Ticareti İstatistikleri, 2022 veri tabanı kullanılarak hesaplanmış olup, bu dağılıma "Seyahat" alt sektörü dahil değildir. Bölge ve ülkeler hizmet ihracatında temel partnerleri ortaya koymak amacıyla aynı tarih aralığında (2018-2022) TCMB Ödemeler Dengesi veri tabanından edinilen hizmet sektörleri dağılımı tablosu ile bir arada verilmiştir.

Kaynak: TCMB, TÜİK; PwC Analizi

¹⁴ TCMB. (2024). Ödemeler Dengesi İstatistikleri

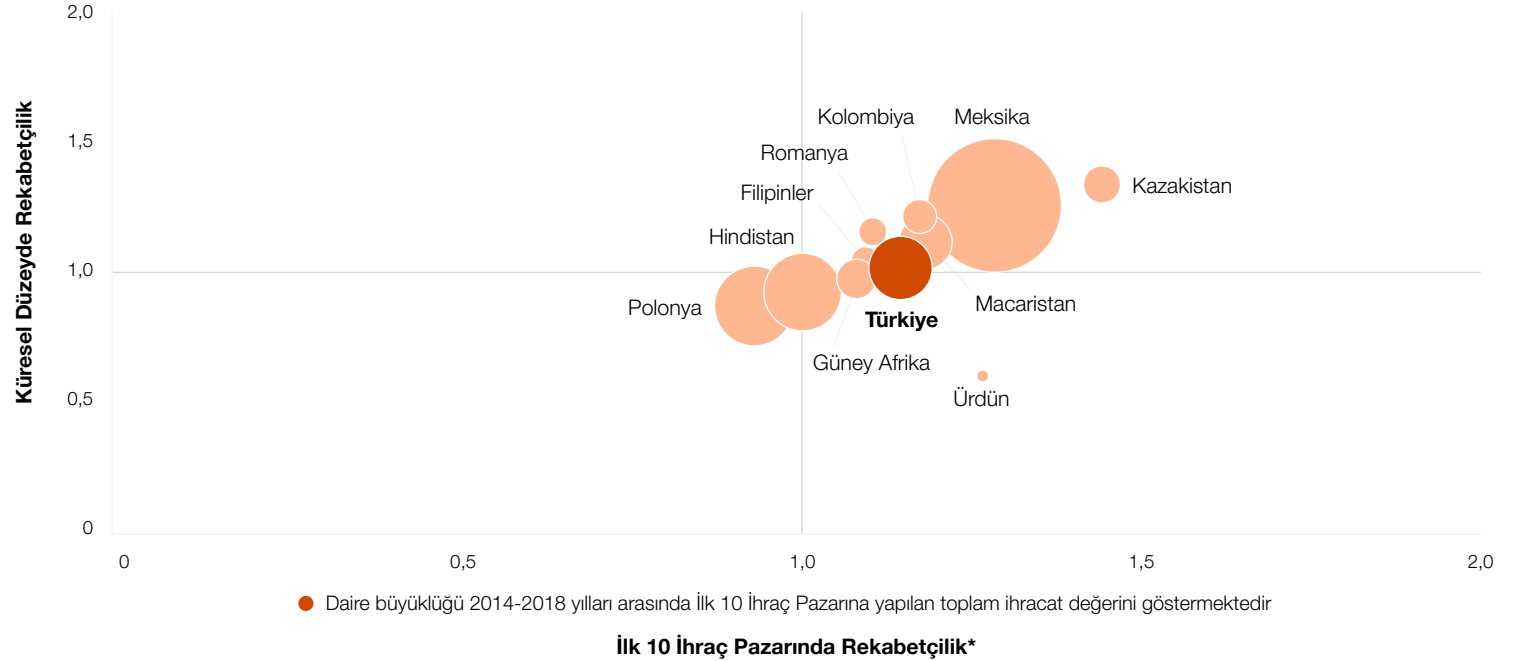
5 Rakip Ülkelerle Karşılaştırmalı İhracat Görünümü

Türkiye'nin ihracat rekabetçiliğini analiz edebilmek için, en çok ihraç edilen ürün grupları özelinde bir değerlendirme yapılması önemlidir. Türkiye'nin son 10 yılda en çok ihraç ettiği 10 ürün grubunun değişmediği görüldüğünden Türkiye ve rakip ülkelerin rekabetçilikleri, Türkiye'nin son 10 yılda en çok ihraç ettiği 10 ürün grubu özelinde (Tablo 1) aşağıda belirlenen 2 sınıflandırma kapsamında karşılaştırılmıştır:

- **Küresel Düzeyde Rekabetçilik:** Türkiye'nin son 10 yılda en çok ihraç ettiği 10 ürün grubunda küresel düzeyde Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük değeri¹⁵
- **İlk 10 İhraç Pazarında Rekabetçilik:** 2014-2018 ile 2019-2023 yılları arasında önde gelen 10 ihraç pazarına¹⁶ (Şekil 11) yapılan ihracatta Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük değeri

Bu doğrultuda, Türkiye ve rakip ülkelerin Türkiye için önem arz eden ilk 10 ürün grubunda genel ihracat kapasitesine bağlı küresel ölçekte rekabetçilikleri ve ilk 10 ihraç pazarındaki rekabetçilikleri 2014-2018 yılları için Şekil 13'te; 2019-2023 yılları için ise Şekil 14'te ortaya konmuştur. Şekil 13, Türkiye'nin son 10 yılda en çok ihraç ettiği 10 ürün grubu özelinde (Tablo 1) rekabetçilik düzeylerini göstermektedir.

Şekil 13 Türkiye ve rakip ülkelerin küresel düzeyde ve ilk 10 ihraç pazarı düzeyinde rekabetçiliği, 2014-2018

* 2014-2018 yılları arası en büyük 10 İhraç Pazarı: Almanya, Birleşik Krallık, İtalya, ABD, Fransa, İspanya, BAE, İran, Hollanda ve Rusya Federasyonu

Kaynak: UN Comtrade Database (2024), PwC Analizi

¹⁵ Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (Revealed Comparative Advantage- RCA), uluslararası ekonomide, belirli bir ülkenin belirli bir mal veya hizmet sınıfındaki ticaret akışlarının göreceli avantajını veya dezavantajını hesaplamak için kullanılan bir endekstir. Endeks, bir ülkenin belirli bir ürün grubundaki ihracat performansının dünyadaki ihracat ile kıyaslanması esasına dayanır. Endeks 1'den büyük ise ülkenin o ürün grubunda karşılaştırmalı bir avantaja sahip olduğu dolayısıyla o ürün grubunda uzmanlaştığı söylenebilir.

¹⁶ En büyük ihraç pazarı sıralamalarında ürün grupları detayında Irak'a ait güncel veriler teyit edilemediğinden, ilk 10 ülke grubunda yer alan Irak incelenmemiştir. 2014-2018 yılları arasında en çok ihracat gerçekleştiren partnerler: Almanya, Birleşik Krallık, İtalya, ABD, Fransa, İspanya, BAE, İran, Hollanda ve Rusya Federasyonu iken 2019-2023 yılları arasında Almanya, ABD, Birleşik Krallık, İtalya, Fransa, İspanya, Rusya Federasyonu, Hollanda, İsrail ve Romanya'dır.

Yapılan rekabetçilik analizine göre, 2014-2018 yılları arasında Kazakistan hem küresel düzeyde hem de ilk 10 ihraç pazarında en yüksek rekabetçiliğe sahip ülke konumunda yer almaktadır. Rekabetçilik göstergeleri, ülkelerin ürün grupları ve ihraç partnerlerinin toplam ihracat içerisindeki yoğunluğuna dayanmaktadır. Bu nedenle Kazakistan'ın liderliğinde, 2014-2018 yılları arasında ülkenin ihracatında %88'lik bir ağırlığa sahip olan "Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler" ürün grubunun belirleyici rol oynadığı söylenebilir.¹⁷

2014-2018 yılları arasında ilk 10 ihraç pazarına yapılan toplam ihracat değerinde Meksika lider konumda olup, rekabetçilik göstergelerinde de öne çıkmaktadır. Bu durumun başlıca nedeni, Meksika'nın ABD pazarına etkin bir şekilde nüfuz edebilmesidir. 2014-2018 yılları arasında ABD'nin toplam ithalatında Meksika'nın %16'lık payı, Çin'in %22'lik payının ardından 2. sırada yer almaktadır.¹⁸ ABD hariç tutularak değerlendirilen 10 ürün grubunda ise, Meksika'nın 11 ülke içinde 1. sıradan 7. sıraya düştüğü görülmektedir. Bu bulgular, Meksika'nın ihracat miktarındaki liderliğinin ve 10 ürün grubundaki yüksek rekabetçilik performansının, ABD gibi büyük pazarlara nüfuz edebilmenin avantajını yansıttığını ve böylelikle AB ülkeleri dahil daha geniş pazarlara erişim sağladığını ortaya koymaktadır.

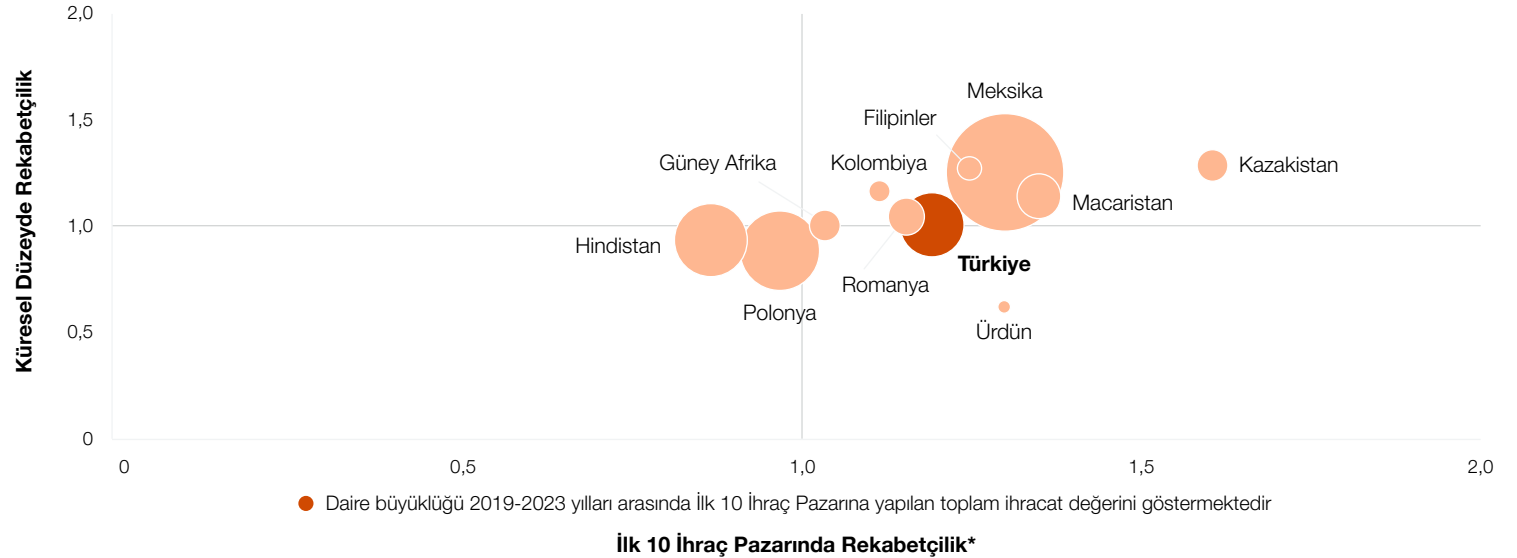
¹⁷ UN Comtrade Database (2024). Trade Data

¹⁸ (A.g.e.)

Türkiye ise 2014-2018 yılları arasında küresel düzeyde rekabetçilikte rakip ülkeler arasında 7. en büyük 10 ihraç pazarında rekabetçilikte ise 6. sırada yer almıştır. Aynı dönemde, en büyük 10 ihraç pazarına gerçekleştirilen toplam ihracat değerinde ise rakip ülkeler arasında 4. sırada bulunmaktadır. Şekil 14, ülkelerin 2019-2023 yılları arasında Türkiye'nin son 10 yılda en çok ihraç ettiği 10 ürün grubu özelinde (Tablo 1) rekabetçilik düzeylerini göstermektedir.

Şekil 14 Türkiye ve rakip ülkelerin küresel düzeyde ve ilk 10 ihraç pazarı düzeyinde rekabetçiliği, 2019-2023

Rekabetçilik göstergeleri Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (Revealed Comparative Advantage- RCA) değeri ile hesaplanmıştır. Bu değer, uluslararası ekonomide belirli bir ülkenin belirli bir mal veya hizmet sınıfındaki ticaret akışlarının göreceli avantajını veya dezavantajını hesaplamak için kullanılan bir endekstir. Endeks, bir ülkenin belirli bir ürün grubundaki ihracat performansının dünyadaki ihracat ile kıyaslanması esasına dayanır. Endeks 1'den büyük ise ülkenin o ürün grubunda karşılaştırmalı bir avantaja sahip olduğu dolayısıyla o ürün grubunda uzmanlaştığı söylenebilir.

* 2019-2023 yılları arası en büyük 10 İhraç Pazarı: Almanya, ABD, Birleşik Krallık, İtalya, Fransa, İspanya, Rusya Federasyonu, Hollanda, İsrail ve Romanya

Kaynak: UN Comtrade Database (2024), PwC Analizi

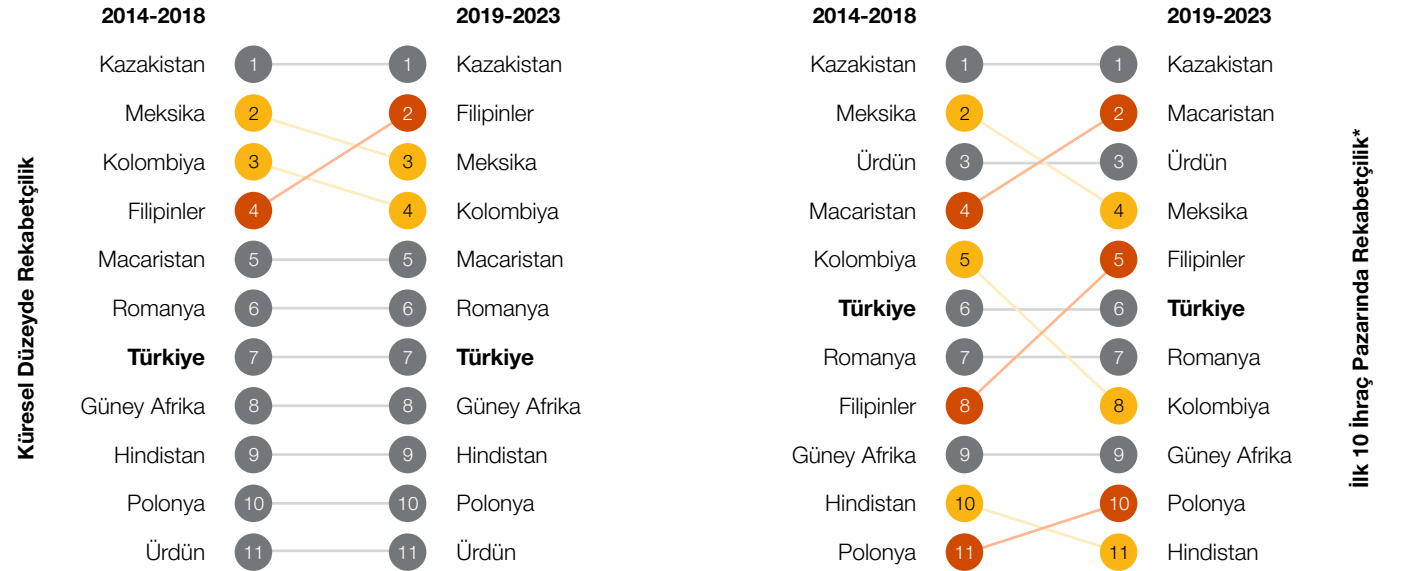

Son 5 yıl (2019-2023) küresel rekabetçilik göstergeleri ele alındığında, 10 ürün grubu özelinde rakip ülke setinde durağan bir görünüm ortaya çıkmıştır; Filipinler, küresel düzeyde rekabetçilikte sıralamasını yükseltirken, Meksika ve Kolombiya gerileme kaydetmiştir (Şekil 15). Ancak izlenen tüm değişimlerin oldukça sınırlı düzeyde gerçekleştiği takip edilmiştir. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Değeri ele alındığında, Türkiye 2019-2023 yılları arasında incelenen 10 ürün grubunda küresel rekabetçilikte sınırlı bir düşüş (%2) ve ilk 10 ihrac pazarında rekabetçilikte minör bir artış (%1) kaydederek rakip ülkeler arasındaki sıralamasını korumuştur. Bu doğrultuda, Türkiye'nin ihracat rekabetçiliği kapsamında rakip ülkeler içerisindeki 2014-2018 döneminde takip edilen sıralamasını 2019-2023 döneminde de koruduğu izlenmiştir (Şekil 15). 2014-2018 yılları ile 2019-2023 yılları arasında Türkiye'nin en büyük ilk 10 ihrac pazarı değiştiği için, ilk 10 ihrac pazarındaki rekabetçilikte zamana bağlı kıyaslama yapmak mümkün olmasa da Türkiye her iki dönemde de 11 ülke içerisinde 6. sırada kalarak rakip ülkeler içerisindeki sıralamasını korumuştur (Şekil 15).

Rakip ülke setinde kıyaslama yaparken, küresel düzeyde değişen pazar büyüklüğünü ve rakip ülkelerin değişen pazar paylarını değerlendirmek de ihracat rekabetçiliği için önem arz etmektedir. Bu bağlamda, 10 ürün grubu özelinde küresel pazar büyüklüğü 2014-2018 ve 2019-2023 dönemleri arasında %14'lük nominal bir artış göstermiştir. Rakip ülkelerin ve Türkiye'nin bu pazar içerisindeki toplam payı ise %9 seviyesinden %10'a çıkmıştır.

Şekil 15

Türkiye ve rakip ülkelerin Türkiye'nin en çok ihrac ettiği 10 ürün grubunda küresel düzeyde ve 10 ihrac pazarında rekabetçilik sıralamaları, 2014-2018 ve 2019-2023

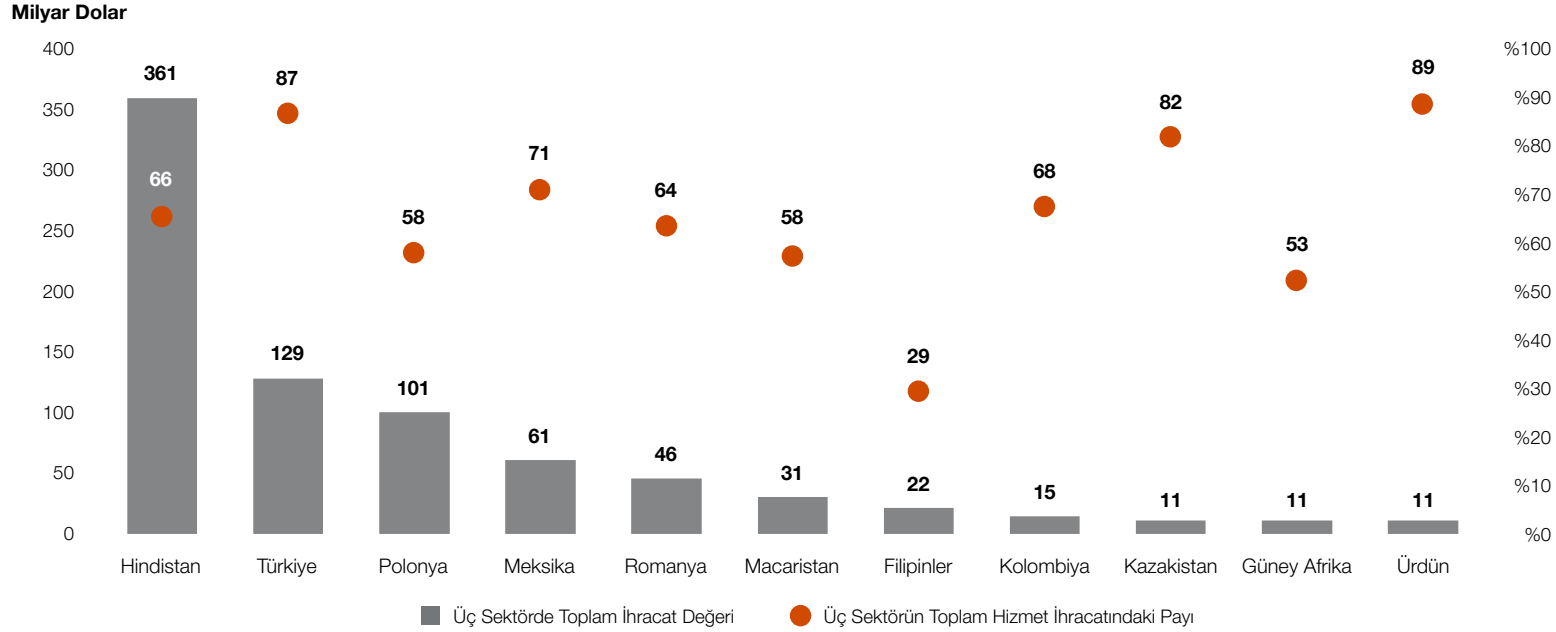
* 2014-2018 ile 2019-2023 yılları arasında Türkiye'nin ilk 10 ihrac pazarı değişkenlik göstermiş (Şekil 11), bu nedenle rekabetçilik değerlendirmesinde iki yıl aralığı için iki farklı ülke seti kullanılmıştır. İlk 10 ihrac pazarındaki rekabetçilik sıralaması, Türkiye'nin önde gelen ihrac pazarlarındaki performansının rakip ülkelere kıyaslamalı görünümünü ortaya koymak amacıyla verilmiştir.

Ülkeler yıllara göre kendi içinde sıralı olarak verilmiştir. Sarı göstergeler ülke seti içerisindeki sıralamada düşüşe, gri göstergeler ülke seti içerisinde sıralamanın korunduğuna, turuncu göstergeler ise sıralamada yükselişe işaret etmektedir.

Kaynak: UN Comtrade Database (2024), PwC Analizi

Şekil 16 Hizmet ihracatında önde gelen ilk üç sektörde rakip ülkeler ile kıyaslamalı görünüm, 2021-2022

* UN Comtrade Database hizmet ihracatı verileri TCMB verileri ile uyuşmamaktadır, ancak rakip ülkeler ile kıyaslamalı bir görünüm ortaya koymak amacıyla ülke verilerine yer verilmiştir. Yıl aralığı, veri kısıtı sebebiyle tüm ülkeleri kapsama imkânı tanıyan 2021-2022 olarak belirlenmiştir.

Kaynak: UN Comtrade Database (2024), PwC Analizi

Hizmet ihracatına bakıldığında ise, 2021 ve 2022 yılları arasında Türkiye'nin toplam hizmet ihracatının %87'sini "Seyahat", "Taşımacılık" ve "Telekomünikasyon, bilgisayar ve bilgi hizmetleri" sektörlerinin oluşturduğu görülmektedir. Bu sektörlerde Türkiye, ihracat değeri ile Hindistan'ın ardından 2. sırada yer almaktadır. Rakip ülkeler arasında, bu üç sektörün toplam hizmet ihracatı içerisindeki payının Filipinler hariç tüm ülkelerde %50'nin üzerinde olduğu izlenmektedir. Türkiye bu alanda, %89 paya sahip Ürdün'ün ardından 2. sırada yer almaktadır (Şekil 16).

Güçlü ihracat rekabetçiliği, ülkeleri küresel pazarlarda avantajlı konumda tutarak doğrudan yabancı yatırım çekiciliğini de artırmaktadır. Öyle ki, yabancı yatırımcılar, sermaye koyacağı ülkelerin kararlarında hem iç hem de dış talep kapasitesini değerlendirmektedir. Bu motivasyon, güçlü ihracat performansına sahip ülkelerin cazip yatırım destinasyonları haline gelmesine neden olmaktadır.¹⁹ Bu minvalde, ihracat rekabetçiliğinin yüksek olması, yabancı yatırımcılar açısından rekabetçiliği artıran bir katalizör faktör olarak görülmektedir.

¹⁹ World Bank. (2020). Global Investment Competitiveness Report 2019/2020: Rebuilding Investor Confidence

Döviz kurunda görülen değişimler ve ihracat rekabetçiliğine yönelik çıkarımlar

Gelişmekte olan ülkelerde, kurdaki değer kaybının ihracat üzerindeki etkisi sıkça tartışılmaktadır. Ancak, döviz kuru değişimlerinin etkileri, şirket büyüklüğü, sektör ve ihracat pazarlarına bağlı olarak değişebilmektedir. Brezilya, Çin ve Türkiye'nin deneyimleri, döviz kurundaki değer kaybının ihracat performansını geliştirmede tek başına yeterli olmadığını göstermektedir.

Brezilya'da 2022'ye kadar yaşanan Real'deki değer kaybı, tarımsal ihracatı kısmen artırmış olsa da genel ihracat performansında beklenen artış sağlayamamıştır. Bu durum, ithalat ve üretim maliyetlerinin artışıyla sınırlanmıştır. Büyük ölçekli tarım işletmeleri döviz kuru dalgalanmalarına karşı daha esnekken, küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler) döviz kurlarındaki değişimden daha fazla etkilenmektedir. KOBİ'lerin sınırlı finansal kaynakları ve pazarlama gücü, uluslararası rekabetçiliklerini azaltmaktadır.²⁰

Benzer şekilde, Çin'de Yuan'ın değeri, ABD ile ticaret savaşlarının etkisiyle düşmüş, ancak bu durum ihracat rekabetçiliğinde beklenen artışı beraberinde getirmemiştir. Çin, para biriminin değer kaybına rağmen rekabetçiliğini korumak için sübvansiyonlar ve destek politikaları uygulamak zorunda kalmıştır.²¹ Çin'in büyük ölçekli üretim tesisleri döviz kuru dalgalanmalarına daha iyi yanıt verebilirken, yüksek teknoloji gerektiren sektörlerdeki firmalar bu dalgalanmalara karşı daha savunmasız kalmaktadır.

Türkiye özelinde ise, TCMB'nin 2022 yılı raporunda, liradaki değer kaybının kısa vadede ihracat hacmini artırabilmesine rağmen, uzun vadede enflasyon baskısı ve ithalat maliyetlerinin yükselmesi gibi olumsuz etkilerin ihracat performansını olumsuz etkileyebileceği vurgulanmaktadır.²²

Bu durum rekabetçilik analizimiz ile de doğrulanmaktadır. Türkiye, 2019-2023 arasında Türk lirasındaki %82'lik değer kaybıyla rakip ülkeler arasında 1. sıradadır; Güney Afrika ve Macaristan ise sırasıyla %21 ve %19 değer kaybı yaşamıştır. Ancak bu durum, ülkelerin ihracat miktarlarına ve rekabetçilik düzeylerine yansımamıştır.

İhracat performansını etkileyen faktörler arasında üretim maliyetleri, küresel talep, ticaret politikaları ve ekonomik istikrar gibi unsurlar önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla, rekabetçiliği artırmak için bu gibi yapısal konularda gelişim kaydedilmesi daha sürdürülebilir bir politika olarak görülmektedir.

²⁰ Valdes, C., Hjort, K., & Seeley, R. (2020). Brazil's Agricultural Competitiveness: Recent Growth and Future Impacts under Currency Depreciation and Changing Macroeconomic Conditions. USDA Economic Research Service.

²¹ Braml, M., & Steininger, M. (2019). Giving away wealth? Trade effects of the yuan devaluation. CESifo Forum, 20(4), 1-8. <https://www.cesifo.org/DocDL/CESifo-Forum-2019-4-braml-steininger-yuan-devaluation-december.pdf>

²² Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. (2022). Inflation Report 2022-I. https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/7b0c81d5-755c-4058-a2d2-90689b1ab0fa/Inflation%2BReport%2B2022_i.pdf?CACHEID=ROOTWORKSPACE-7b0c81d5-755c-4058-a2d2-90689b1ab0fa-nYKsKL&MOD=AJPERES

Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Yatırım Görünümü ve Rekabetçiliği

Doğrudan yabancı yatırımlar (DYY), sağladığı sermaye girişi ile yarattığı pozitif ekonomik etkilerin yanı sıra teknoloji ve bilgi transferi ile yetkinliklerin artırılmasına katkıda bulunarak ülkelerin kalkınma ve refahı açısından önemli bir katalizör olarak görülmektedir. Doğrudan yabancı yatırım iştahı, demografik dinamizm, ekonomik ve politik istikrar gibi göstergeler ön koşul olmak üzere, ülkelerin potansiyeli küresel trendler, sektörel beklentiler ve jeopolitik koşullara göre değişiklik gösterebilmektedir.

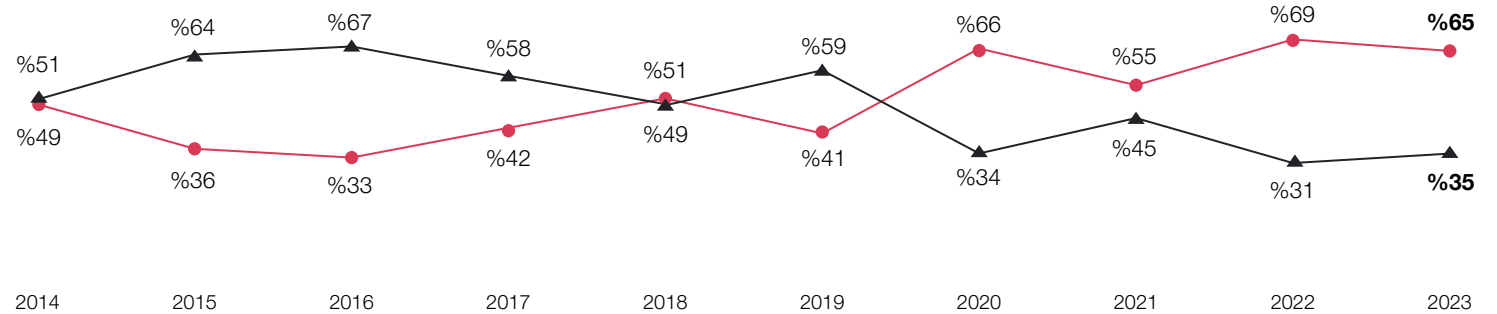
Son 10 yılda yıllık ortalama küresel DYY düzeyi bir önceki 10 yıla göre %16'lık bir gerileme göstermiş, 2014-2023 yılları arasında yıllık ortalama 1,5 trilyon dolar civarında gerçekleşmiştir.²³

Dünya Yatırım Raporu'na göre, son 10 yılda gelişmekte olan ülkelerin küresel DYY'den aldığı payı artırdığı, ancak 2023 yılında sınırlı bir düşüş ortaya koyduğu izlenmiştir. 2023 yılında doğrudan yabancı yatırımların küresel düzeyde bir önceki yıla göre %2'lik sınırlı düşüş ile 1,3 trilyon ABD doları düzeyine gerilediği görülmüştür.²⁴ Bu durumun bir sebebi olarak, imalat sektöründe faaliyet gösteren çokuluslu şirketlerin yeni pazar arayışından ziyade şirket genel merkezlerine yatırım yapma eğiliminde olması gösterilebilir.²⁵

Türkiye'ye, 2014-2023 yıllarını kapsayan 10 yıllık periyotta gayrimenkul dahil ortalama 12,4 milyar ABD doları tutarında DYY yapılmıştır.²⁶ 2014 yılında %0,9 olarak kaydedilen Türkiye'nin küresel DYY'den aldığı pay ise, 2023'te %0,8 seviyesinde gerçekleşmiştir.²⁷ Türkiye'nin küresel ticaret payındaki istikrarlı artış (2014'te küresel ihracattaki payı %0,9 iken 2023'te %1,8'e yükselmiştir)²⁸ ile kıyaslandığında doğrudan yabancı yatırımlarda son 10 yılda daha durağan bir görünüm takip edilmektedir.

Bu durumun başlıca sebepleri arasında küresel ekonomik belirsizlikler, artan jeopolitik gerilimler, yatırımcı güvenindeki dalgalanmalar ve Türkiye'nin uyguladığı konvansiyonel olmayan politikalara bağlı ortaya çıkan makroekonomik zorluklar gösterilebilir. Ayrıca, doğrudan yabancı yatırımların ihracat kazanımlarına göre daha yavaş ilerlemesinin, bu yatırımların genellikle daha büyük sermaye, daha uzun vadeli planlama ve yerel düzenleyici çerçevelere uyum gerektirmesi gibi yalnızca Türkiye'ye özgü olmayan sebepleri de bulunmaktadır.

Şekil 17 Küresel DYY'nin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre dağılımı, 2014-2023 (%)

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 2024

— Gelişmekte Olan Ülkeler — Gelişmiş Ülkeler

²³ UNCTAD. (2024). FDI Data Explorer. <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2024>

²⁴ UNCTAD. (2024). World Investment Report 2024

²⁵ (A.g.e)

²⁶ TCMB. (2024). Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (Net Yükümlülük Oluşumu)

²⁷ UNCTAD Statistics. (2024). Foreign direct investment: Inward and outward flows and stock, annual

²⁸ UNCTAD Statistics. (2024). Merchandise: Total trade and share, annual

Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Öne Çıkan Bölgeler ve Kaynak Ülkeler

Türkiye'ye yapılan doğrudan yabancı yatırımlarda öne çıkan kaynak ülkelerin çeşitliliği ve bu ülkelerin sektörel tercihleri, Türkiye'nin sektörel yapısına, rekabetçilik düzeyine ve ekonomik kalkınma seyrine ilişkin sinyaller taşımaktadır.

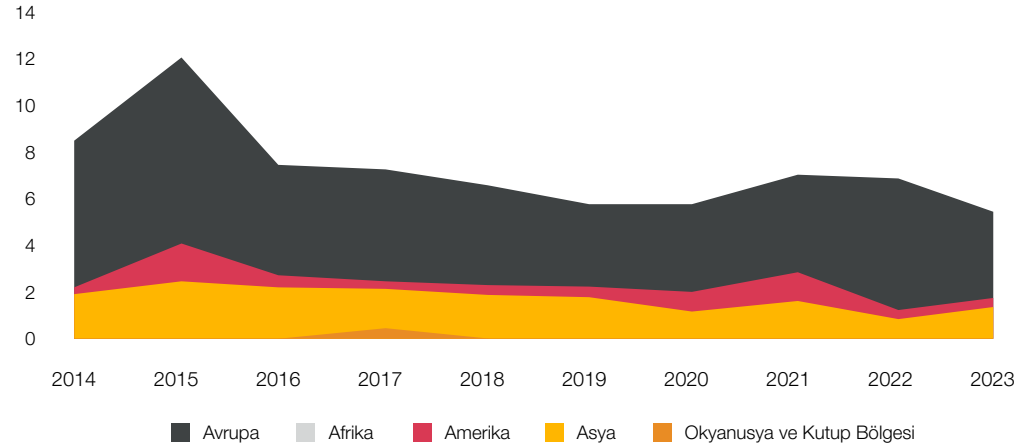
Türkiye'nin 2014-2018 ve 2019-2023 yılları arasında aldığı DYY'lerin, bölgesel dağılımında son 10 yılda büyük bir değişim gözlenmemiştir.

Bu kapsamda, Avrupa'nın %67'lik pay ile kaynak ülkeler arasındaki liderliğini koruduğu, Asya'nın ise %20'nin üzerinde bir pay ile 2. sırada yer aldığı izlenmektedir. Amerika kıtasının payı ise 2019-2023 yılları arasında bir önceki 5 yıllık döneme kıyasla 2 yüzde puanlık bir artış ile %10'a yaklaşmıştır. Son 10 yılda Afrika ile Okyanusya ve Kutup Bölgesi en düşük paya sahip iki bölge konumunda bulunmaya devam etmektedir. (Şekil 18).

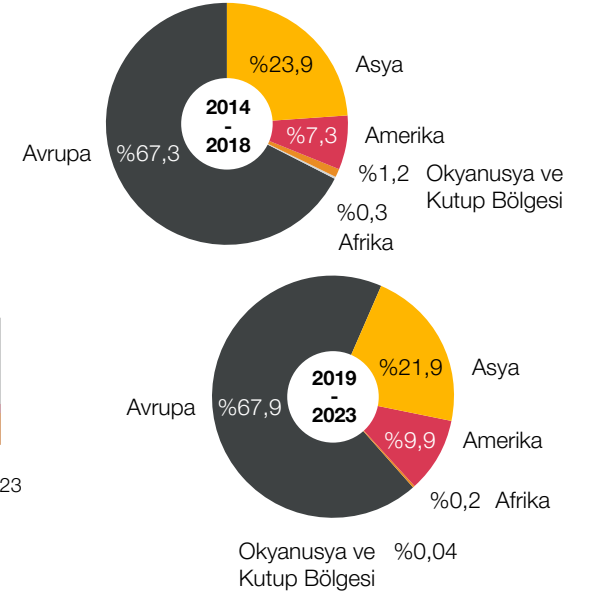
Doğrudan yabancı yatırımların toplam bölgesel dağılımı, Türkiye'nin ihracattaki bölgesel dağılımı ile paralellik göstermekle birlikte ürün grubu ve ülke özelinde yapılacak analizlerde farklı bir görünüm ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle geliştirilecek stratejiler ürün grubu ve ürün özelinde detaylı analizler ile desteklenmelidir.

Şekil 18 Türkiye'ye yapılan DYY'lerin bölgesel dağılımı, 2014-2023

Milyar Dolar

Kaynak: TCMB, PwC Analizi

Türkiye'nin en büyük ihracat partnerleri arasında yer alan ülkelerin (Birleşik Krallık, ABD, İspanya, Almanya) son 10 yılda DYY kaynakları arasında da öne çıktığı görülmektedir. DYY kaynak ülkeleri ve önde gelen ihracat partnerleri arasındaki paralellik, Türkiye'nin halihazırda sahip olduğu küresel ilişkilerin bütüncül yapısına işaret etmektedir (Şekil 19). Bu durumda, uluslararası doğrudan yatırım yapan şirketler için Türkiye'nin ihracat potansiyelinin çekici bir rol oynadığı ve yatırımlar arttıkça ihracatın büyüme kaydettiği sonucuna ulaşılabilir.

2014-2018 ve 2019-2023 için tanımladığımız her iki 5 yıllık dönemde de DYY kaynağı ilk 5 ülkenin toplam yatırımlarda %50'lik bir paya sahip olması, bir yandan Avrupa menşeli şirketler için Türkiye'nin iyi bir yatırım destinasyonu olmaya devam ettiğini gösterirken diğer yandan da Türkiye için kaynak ülke çeşitliliğinin artma potansiyeline işaret etmektedir. İlk onda bulunan ülkelerin büyük çoğunluğunun Avrupa Birliği üye ülkelerinden oluştuğu görülmekle birlikte Türkiye'ye en fazla doğrudan yabancı yatırım yapan ABD, Almanya, İspanya ve Rusya Federasyonu'nun küresel düzeyde 2023'ün en büyük ilk yirmi yatırımcı ülkesi arasında bulunması²⁹ Türkiye'nin yatırım destinasyonu anlamında önde gelen büyük pazar oyuncularından rekabetçi olduğunu da ortaya koymaktadır.

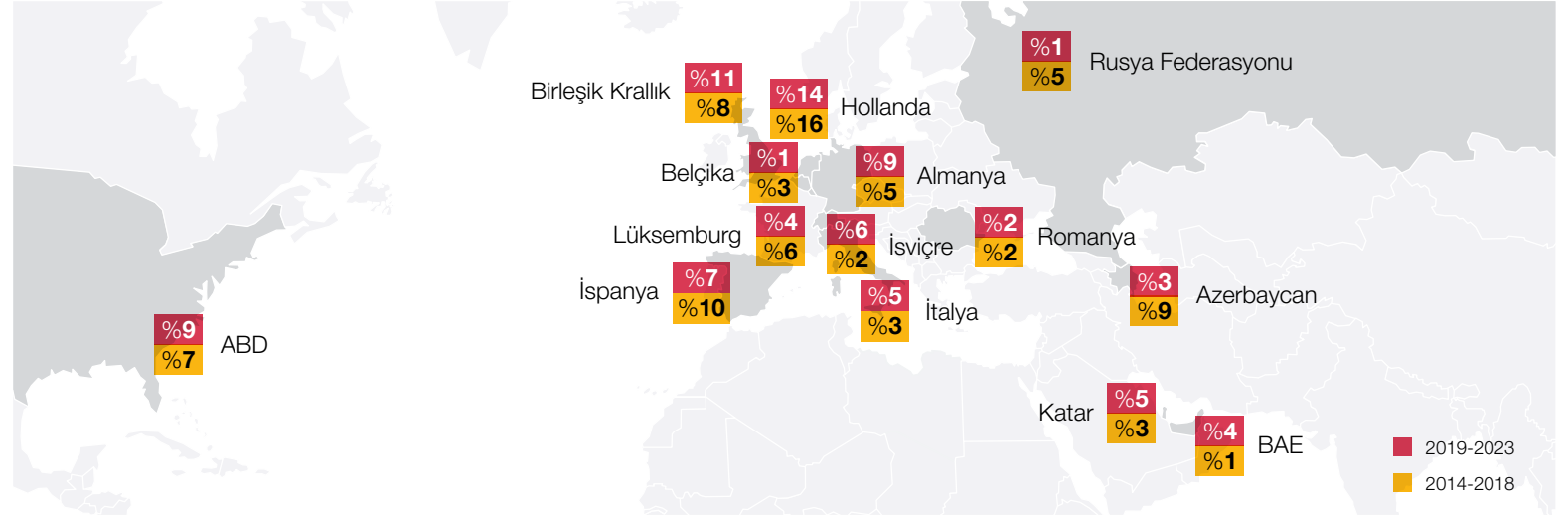
²⁹ UNCTAD Statistics. (2024). Foreign direct investment: Inward and outward flows and stock, annual

³⁰ World Bank World Development Indicators. (2024). Foreign direct investment, net outflows (BoP, current US\$)

Gelişmekte olan ülke kaynaklı doğrudan yabancı yatırımların Türkiye'ye gelen toplam DYY içerisindeki payının ise düşük olduğu takip edilmektedir. 2023'te yaptığı yatırımlarla öne çıkan Brezilya, Suudi Arabistan ve Hindistan'ın aynı yılda Türkiye'nin aldığı toplam DYY içerisindeki payı %1'in altında kalmaktadır.³⁰ Bu gibi gelişmekte olan büyük DYY kaynağı ülkeleri yatırım yaptıkları sektörler özelinde hedeflemek, Türkiye'nin DYY rekabetçiliğini geliştirerek hali hazırdaki geniş coğrafi kapsayıcılığını artırabilir.

Şekil 19 Türkiye'ye yapılan DYY'lerde ilk 10 ülke* ve toplam DYY içerisindeki payları, 2014-2018 ve 2019-2023

*2014-2018 yılları arasında Türkiye'ye yapılan DYY'lerde ilk 10 ülke: Hollanda, İspanya, Azerbaycan, Birleşik Krallık, ABD, Lüksemburg, Rusya Federasyonu, Almanya, İtalya, Belçika. 2019-2023 yılları arasında Türkiye'ye yapılan DYY'lerde ilk 10 ülke: Hollanda, Birleşik Krallık, ABD, Almanya, İspanya, İsviçre, Katar, İtalya, BAE, Lüksemburg.

Kaynak: TCMB, PwC Analizi

Doğrudan

Yabancı Yatırımlarda Öne Çıkan Sektörler

2014-2018 yılları arasında gayrimenkul sektörü dahil alınan toplam DYY 70 milyar dolar civarında iken bu rakam 2019-2023 yılları arasında 54 milyar dolar düzeyine gerilemiştir.³¹ DYY'lerin sektörel dağılımına bakıldığında hizmetler sektörünün %68'lik pay ile öne çıktığı ve son 5 yılda (2019-2023) toplam DYY içerisindeki payını 11 yüzde puan artırdığı görülmektedir (Şekil 20). Diğer yandan, 2014-2018 ile 2019-2023 dönemleri arasında sinai sektörlere³² yapılan doğrudan yabancı yatırımlar, düşüş ortaya koymuş ve bu sektörlerin toplam DYY'den aldığı pay %42'den %31 seviyesine gerilemiştir.

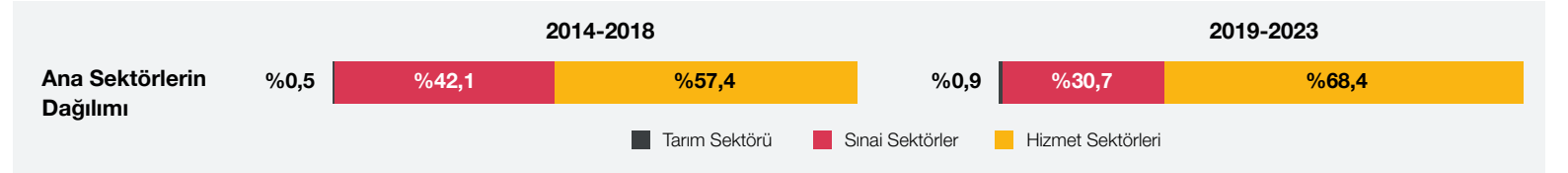
Sinai sektörlere yapılan doğrudan yabancı yatırımlarda öne çıkan alt sektörler son 10 yılda sıralamasını korurken, hizmet sektörleri içerisinde “finans ve sigorta faaliyetleri” bir önceki dönem ilk sıradayken ikinci 5 yıllık dönemde 2. sıraya gerilemiş, “toptan ve perakende ticaret” ise 3. sıradan ilk sıraya yükselmiştir.

³¹ TCMB, (2024). Yurt Dışında Yerleşik Kişilerin Türkiye'deki Doğrudan Yatırımlarının Sektörlere Göre Dağılımı

³² (A.g.e.)

Şekil 20 Doğrudan yabancı yatırımlarda öne çıkan sektörler, 2014-2018 ve 2019-2023

Sinai Sektörler

Öne Çıkan Sektörler (Sinai Sektörler İçerisindeki Pay, %)

İmalat	%69
Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtımı	%24
Madencilik ve Taşocakçılığı	%7

Hizmet Sektörleri

Öne Çıkan Sektörler (Hizmet Sektörleri İçerisindeki Pay, %)

Finans ve Sigorta Faaliyetleri	%39
Ulaştırma ve Depolama	%19
Toptan ve Perakende Ticaret	%19
Diğer	%23

Öne Çıkan Sektörler (Sinai Sektörler İçerisindeki Pay, %)

İmalat	%82
Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtımı	%12
Madencilik ve Taşocakçılığı	%6

Öne Çıkan Sektörler (Hizmet Sektörleri İçerisindeki Pay, %)

Toptan ve Perakende Ticaret	%36
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	%23
Bilgi ve İletişim	%15
Diğer	%26

Kaynak: TCMB, PwC Analizi

Sınai sektörlerde yapılan DYY'ler içerisinde en büyük payı imalat sektörü almakla birlikte bu pay 2014-2018 yılları arasında %69 iken, 2019-2023 yılları arasında %82'ye yükselmiştir (Şekil 20). 2014-2018 yılları arasında Gıda, İçecek ve Tütün Ürünleri İmalatı (%23), Kok Kömürü ve Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı (%17) ve Bilgisayarların, Elektrik-Elektronik ve Optik Ürünlerin İmalatı (%13) toplam imalat DYY'leri içerisinde %53'lük dikkat çekici bir paya sahiptir. 2019-2023 yılları arasında ise Kimyasalların, Kimyasal Ürünlerin ve Temel Eczacılık Ürünleri ile Malzemelerinin İmalatı (%20), Bilgisayarların, Elektrik-Elektronik ve Optik Ürünlerin İmalatı (%15) ve Gıda, İçecek ve Tütün Ürünleri İmalatı (%15) ilk üç sektör olarak toplam imalat içerisinde %50'lik bir paya sahip olmuştur. Bu kapsamda en dikkat çekici değişimin, imalat DYY'leri içerisindeki payını %13'ten %20'ye çıkaran "Kimyasalların, Kimyasal Ürünlerin ve Temel Eczacılık Ürünleri ile Malzemelerinin İmalatı" ve aynı dönemde payını %4'ten %11'e çıkaran "Ulaşım Araçları İmalatı" alanlarında olduğu görülmektedir. Bunun yanında "Gıda, içecek ve tütün ürünleri", "Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı" ve "Tekstil ve giyim eşyaları imalatı" alanlarında 2014-2018 dönemine göre en çok düşüş kaydeden üç sektör olmuştur (Tablo 2).

Tablo 2 Doğrudan yabancı yatırımlarda imalat alt sektörlerinin toplam imalat yatırımındaki payları, 2014-2018 ve 2019-2023

Sektör	2014-2018 İmalat DYY'si İçindeki Pay (%)	2019-2023 İmalat DYY'si İçindeki Pay (%)	2014-2018 ve 2019-2023 Yılları Arasındaki Değişim (% puan)
Gıda, İçecek ve Tütün Ürünleri İmalatı	%23	%15	-8 ↓
Kok Kömürü ve Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	%17	%12	-5 ↓
Bilgisayarların, Elektrik-Elektronik ve Optik Ürünlerin İmalatı	%13	%15	2 ↑
Kimyasalların, Kimyasal Ürünlerin ve Temel Eczacılık Ürünleri ile Malzemelerinin İmalatı	%13	%20	7 ↑
Ana Metal Sanayii ve Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine Teçhizat Hariç)	%9	%7	-2 ↓
Tekstil ve Giyim Eşyaları İmalatı	%6	%1	-5 ↓
Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	%5	%1	-4 ↓
Kauçuk ve Plastik Ürünleri İmalatı	%4	%6	1 ↑
Ulaşım Araçları İmalatı	%4	%11	7 ↑
Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı ve Kayıtlı Medyanın Basılması ve Çoğaltılması	%3	%3	-0,28 ↓
Mobilya İmalatı ve Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer İmalat Sanayii	%2	%6	4 ↑
Makina ve Teçhizat (Başka Yerde Sınıflandırılmamış) İmalatı	%1	%4	3 ↑
Deri ve İlgili Ürünlerin İmalatı	%0,11	%0	-0,11 ↓
Ağaç ve Ağaç Ürünleri İmalatı	%0,01	%0,03	0,02 ↑

Alt sektörler 2014-2018 yıllarında toplam imalat DYY'si içindeki paylarına göre sıralanmıştır.

Kaynak: TCMB, PwC Analizi

İmalat alt sektörlerine ek olarak Türkiye’de toplam istihdamın %58’ini sağlayan hizmet sektörüne³³ gelen DYY’lerin dağılımını analiz etmek Türkiye’nin genel yatırım profilini daha detaylı görebilmek ve potansiyelini ortaya koyabilmek açısından önem taşımaktadır. Türkiye’de özellikle turizm, sağlık turizmi, finansal hizmetler gibi Türkiye’nin global ticaret entegrasyonuna katkı sağlayan hizmet sektörlerinde yapılan yatırımlar, teknoloji transferi ve inovasyonu teşvik ederek dijital dönüşümü hızlandırmakta ve yerel firmaların kapasitelerini geliştirmektedir.

Hizmet sektörlerinde alınan doğrudan yabancı yatırımlarda 2014-2018 ile 2019-2023 yılları arasında en büyük artış 17 yüzde puan ile “Toptan ve Perakende Ticaret” alanında görülmüş, bu sektörü 10 yüzde puanlık artış ile “Bilgi ve İletişim” sektörü takip etmiştir. Toptan ve Perakende Ticaret sektöründeki artış, Türkiye’nin güçlü iç pazar dinamikleri ve stratejik konumu sayesinde bölgesel bir ticaret merkezi olma potansiyelini yansıtmaktadır. Bilgi ve İletişim sektöründe 2014-2018 ile 2019-2023 yılları arasında gözlemlenen 10 yüzde puanlık artış ise Türkiye’nin dijital dönüşüm sürecinde kayda değer bir mesafe kat ettiğine işaret etmektedir. Aynı dönemde hizmet yatırımları içerisindeki payını en çok düşüren iki sektör ise “Finans ve sigorta faaliyetleri” ile “Ulaştırma ve depolama” olmuştur.

Tablo 3 Doğrudan yabancı yatırımlarda hizmet alt sektörlerinin Türkiye’nin aldığı toplam hizmet yatırımındaki payları, 2014-2018 ve 2019-2023

Sektör	2014-2018 Hizmet DYY’si İçindeki Pay (%)	2019-2023 Hizmet DYY’si İçindeki Pay (%)	2014-2018 ve 2019-2023 Yılları Arasındaki Değişim (% puan)
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	%39	%23	-16 ↓
Ulaştırma ve Depolama	%19	%9	-11 ↓
Toptan ve Perakende Ticaret	%19	%36	17 ↑
İnşaat	%6	%3	-3 ↓
Bilgi ve İletişim	%5	%15	10 ↑
Gayrimenkul Faaliyetleri	%3	%3	↔
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	%3	%3	↔
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	%3	%3	1 ↑
Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	%1	%1	↔
Diğer Hizmet Faaliyetleri	%1	%2	2 ↑
İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	%1	%1	1 ↑
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlenme ve Spor	%0,3	%0,2	-0,1 ↓
Eğitim	%0,1	%0,1	↔

Alt sektörler 2014-2018 yıllarında toplam hizmet DYY’si içindeki paylarına göre sıralanmıştır.

Kaynak: TCMB, PwC Analizi

³³ TÜİK. (2024). İşgücü İstatistikleri, 2023

Rakip Ülkelerle Karşılaştırmalı Doğrudan Yabancı Yatırım Görünümü

Türkiye'yi rakip ülkeler (Hindistan, Meksika, Polonya, Kolombiya, Güney Afrika, Filipinler, Romanya, Macaristan, Kazakistan ve Ürdün) arasında doğrudan yabancı yatırımlar açısından değerlendirmek, karşılaştırmalı bir perspektif sunacaktır. Kamuya açık kaynaklar ve merkez bankalarından edinilen veriler ışığında, Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırım göstergeleri 2014-2018 ve 2019-2023 yılları için rakip ülkelerle kıyaslanmıştır. Bu doğrultuda, Hindistan'ın her iki dönemde de DYY miktarında liderliği sürdürdüğü görülmektedir. Polonya ve Güney Afrika ise son 5 yılda yıllık ortalama DYY'lerinde dikkat çekici bir nominal büyüme kaydetmiştir. Ülkelerin öne çıkan DYY kaynak ülkeleri, veri kısıtı sebebiyle farklı kaynaklardan en güncel tarih aralıklarında derlenerek verilmiş; ABD'nin Türkiye ve rakip ülkelerin çoğunda ilk üç yatırımcı ülke arasında yer aldığı görülmüştür. Türkiye hariç tutulduğunda ise, Hollanda, Almanya ve ABD'nin öne çıktığı izlenmektedir.

Tablo 4 Türkiye ve rakip ülkelerde temel DYY göstergeleri, 2014-2018 ve 2019-2023

Ülke	Toplam DYY miktarı, Milyar Dolar		Ortalama DYY/ GSYİH oranı		Yıllık Ortalama DYY nominal büyüme oranı	İlk üç DYY Kaynağı*
	2014-2018	2019-2023	2014-2018	2019-2023	(2014-2018 ve 2019-2023)	
Hindistan	205	237	%2	%2	%11	Singapur, Morityus Cumhuriyeti, ABD
Meksika	166	167	%3	%2	%0,1	ABD, Kanada, Arjantin
Polonya	70	118	%3	%3	%69	Hollanda, Almanya, Lüksemburg
Türkiye	70	54	%2	%1	%-20	Hollanda, Birleşik Krallık, ABD
Kolombiya	67	66	%4	%4	%-2	ABD, İspanya, Panama
Filipinler	40	40	%2	%2	%-2	Singapur, Japonya, ABD
Macaristan	38	34	%6	%4	%-2	Lüksemburg, İsviçre, Kanada
Kazakistan	30	20	%3	%2	%-27	ABD, Hollanda, Rusya Federasyonu
Romanya	24	37	%2	%3	%53	Almanya, Avusturya, Fransa
Güney Afrika	17	63	%1	%3	%238	Birleşik Krallık, Hollanda, Belçika
Ürdün	8	4	%4	%2	%-44	BAE, Bahreyn, Suudi Arabistan

Ülkeler, Toplam DYY Miktarı'na göre sıralanmıştır.

*İlk üç DYY Kaynağı veri yetersizliği sebebiyle farklı kaynaklardan en güncel tarih aralıklarında derlenerek verilmiştir.

Kaynak: UNCTAD Foreign direct investment: Inward and outward flows and stock, annual; World Bank World Development Indicators GDP (current US\$), OECD FDI flows by counterpart area, BMD4, TCMB, National Bank of Kazakhstan, Central Bank of the Philippines, National Bank of Romania, Lloyds Bank, Statista, Invest in India, The Hindu, ITC Investment Map; PwC Analizi

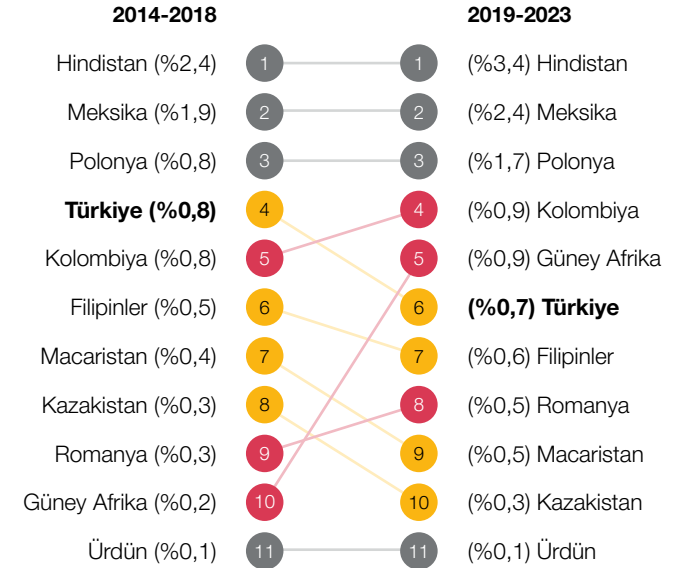
2019-2023 ve 2014-2018 yıllarında alınan toplam DYY miktarları incelendiğinde, Hindistan'ın 200 milyarı aşan yatırımlarla rakip ülkeleri geride bıraktığı görülmektedir. Bu liderlikte, büyük ve hızla büyüyen iç pazar ile rekabetçi iş gücü maliyetleri etkili olmuştur. 2014-2018 döneminde 11 rakip ülke içerisinde 4. sırada yer alan Türkiye, 2019-2023 döneminde ise 6. sıraya gerileyerek son 5 yılda Kolombiya ve Güney Afrika'nın gerisinde kalmıştır (Şekil 21). Ülkelerin 2014-2018 ve 2019-2023 yılları arasında yaptıkları yıllık ortalama doğrudan yabancı yatırım değerleri de değişkenlik göstermektedir. Bu alanda Güney Afrika, Polonya ve Romanya son 5 yıl ortalamalarındaki artışlarla öne çıkarken, Türkiye'nin yıllık ortalama doğrudan yabancı yatırımlarında %20'lik nominal bir düşüş görülmüştür.

DYY/GSYİH oranına bakıldığında, Macaristan, Polonya ve Kolombiya, her iki dönemde de öne çıkan ülkeler olmuştur.

Kolombiya'nın başarılı yatırım teşvikleri ve doğal kaynaklarına, Polonya ve Macaristan'ınki GSYİH'lerine kıyasla oldukça yüksek miktarlı ve uzun vadeli AB fonlarının varlığına bağlanabilir. Türkiye, bu göstergede 2014-2018 yılları arasında 11 ülke arasında 10., 2019-2023 yılları arasında ise son sırada yer almaktadır. Meksika ve Polonya, her iki dönemde de (2014-2018 ve 2019-2023) Türkiye'ye yakın GSYİH oranlarına sahip oldukları halde DYY/GSYİH oranlarında Türkiye'nin önünde bulunmaktadır.

Türkiye'nin rakip ülkelerle kıyaslamalı görünümü, DYY rekabetçiliğinde son dönemde bir düşüş yaşadığına işaret etmekle birlikte, bu düşüşün arkasındaki faktörlerin iyileştirilmesi, hali hazırda birçok faktöre bağlı taşıdığı önemli potansiyelin açığa çıkarılmasına katkı sağlayacaktır. Ülkelerin DYY potansiyelini açığa çıkarmaları konusunda son yıllarda ortaya konan iyi uygulama örneklerinin incelenmesi ilham verebilir. Bu kapsamda, Mısır'ın ve Hindistan'ın yatırım süreçlerini kolaylaştıran politikaları ile son yıllarda ortaya koyduğu başarıyı incelemek faydalı olabilir.

Şekil 21 DYY Miktarı ve küresel DYY payına göre rakip ülke setindeki sıralama, 2014-2018 ve 2019-2023

Ülkeler her iki sene aralığı için de kendi içlerinde aldıkları toplam DYY değerine göre sıralanmıştır. Parantez içinde verilen değerler, verilen zaman aralığında ülkelerin küresel DYY payını göstermektedir. Sarı göstergeler ülke seti içerisindeki sıralamada düşüşe, gri göstergeler ülke seti içerisinde sıralamanın korunduğuna, pembe göstergeler ise sıralamada yükselişe işaret etmektedir.

Kaynak: UNCTAD Foreign direct investment: Inward and outward flows and stock, annual, PwC Analizi

Yatırımcı Hizmetlerinde Merkezileşme ve Yenilenebilir Enerji Atılımları ile Öne Çıkan Mısır

Son 10 yılda doğrudan yabancı yatırımlarını 2 katından fazla artıran³⁴ Mısır, doğrudan yabancı yatırım çekiciliğiyle göz alıcı bir başarı ortaya koymuştur. Stratejik konumu, gelişmiş pazar büyüklüğü, genç nüfusu, düşük iş gücü maliyetleri ve Süveyş Kanalı gibi kritik ticaret yollarıyla dikkat çeken Mısır'a ilişkin yatırımcı iştahı son dönemde artış göstermiştir. Mısır'a gelen DYY'de görülen artışta, yatırım hizmetlerinin merkezileşmesi ve temiz enerji kaynakları alanında stratejik atılımlar iki önemli faktör olarak öne çıkmaktadır.

Yatırım süreçlerinin kolaylaştırılmasında, yatırımlar için kapsamlı çalışmalar yapan merkezi ve çok fonksiyonlu bir yapılanmaya giden bir kurumun varlığı (Mısır Yatırım ve Serbest Bölgeler Kurumu), yatırımcılar için oldukça önemli bir faktör olmuştur. Bu kurum aracılığıyla Mısır'ın, yatırım faaliyetleriyle ilgili çeşitli lisans ve izinleri kapsayan tek bir onay sistemi kurulmuş ve yatırım prosedürleri sadeleştirilmiştir.

Yatırım ve Serbest Bölgeler Kurumu, düzenleyici bir yatırım otoritesi olmakla sınırlı olmayıp, aynı zamanda yatırım ortamını iyileştirmek ve Mısır'ı dünya çapında lider bir ekonomi olarak konumlandırmak için araştırma ve pazar istihbarat araçlarına, tanıtım organlarına sahip bir yatırım teşvik ajansı olarak konumlanmıştır.³⁵ Kurum, aynı zamanda Mısır'ın yatırım prosedürleri için kapsamlı bir hizmet merkezi olarak, yatırımcıları potansiyel yatırım fırsatları hakkında bilgilendirmek amacıyla Mısır'ın farklı sektörlerinde ve bölgelerinde mevcut yatırım fırsatlarını yatırımcılar ile paylaşmaktadır.

Yenilenebilir enerji, inşaat, turizm ve bilgi teknolojileri gibi çeşitli sektörlerde sunduğu fırsatlar, Mısır'ın uluslararası yatırımcılar için çekiciliğini artırmıştır. Sektörel çeşitlilikte de göz alıcı bir gelişim kaydeden Mısır, yalnızca otomotiv şirketlerinin değil, aynı zamanda ilaç ve elektronik üreticilerinin de yatırımlarını çekmeyi başarmıştır.³⁶ 2023 yılında temiz enerji yatırımlarıyla öne çıkan Afrika kıtası, rüzgâr ve güneş enerjisi üretimi için toplamda 10 milyar dolardan fazla proje finansmanı almış; bu alanda en büyük projeler Mısır, Güney Afrika ve Zimbabve'de hayata geçirilmiştir.³⁷

³⁴ UNCTAD Statistics, (2024). Foreign direct investment: Inward and outward flows and stock, annual

³⁵ OECD (2020), OECD Investment Policy Reviews: Egypt 2020, OECD Investment Policy Reviews, OECD Publishing, Paris, <https://dx.doi.org/10.1787/9f9c589a-en>.

³⁶ UNCTAD. (2024). World Investment Report

³⁷ UNCTAD. (2024). Africa: Foreign investment in clean energy boosts sustainability momentum

Dijitalleşmeyi Hizmet Sektöründe Doğrudan Yatırım Fırsatına Çeviren Hindistan

Hindistan, Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) alanında son 10 yılda önemli miktarda doğrudan yabancı yatırım çekmiş ve dijital dönüşümü ekonomik kalkınmasında kritik bir itici güç olarak konumlandırmıştır. BİT sektörü toplam GSYİH'sinin %13'ünü oluşturan Hindistan, küresel şirketlerin yatırımlarını hızla büyüyen yerel dijital ekosistemine başarılı bir şekilde yönlendirmiş ve özellikle e-ticaret alanında yerel/bölgesel bir merkez haline gelmiştir.³⁸ Son yıllarda toplam DYY'de düşüş yaşasa da Hindistan, 2023 yılında en çok DYY alan ilk yirmi ülke içerisine girmiş ve özellikle BİT alanında sunduğu hizmetler ile küresel çapta sahip olduğu yeri korumuştur.

Hindistan, 2015 yılında başlattığı Dijital Hindistan programı ile üç alanda (Güvenli dijital altyapının geliştirilmesi, Kamu hizmetlerinin dijital ortamda sunulması ve Dijital okuryazarlığın geliştirilmesi) önemli politika adımları atmıştır. Yaklaşık 20 milyar dolarlık bir program olan Dijital Hindistan, ülkede dijital becerilerin gelişmesine katkı sağlamış ve sektörel gelişimi de hızlandırmıştır.³⁹ Hindistan'ı dijital olarak güçlendirilmiş bir topluma ve bilgi ekonomisine dönüştürmeyi amaçlayan "Dijital Hindistan" gibi sektöre özel girişimler, Hindistan'ın büyük iç pazarından ve büyüyen ekonomisinden yararlanarak BİT sektöründeki DYY'yi artırmıştır.

Ülkenin özellikle dijital alanlarda kaydettiği DYY başarısı, BİT becerilerini güçlendirmeye yönelik yatırımlarına ve açık DYY politikalarına dayanmaktadır. Hindistan, büyük çaplı dijital beceri geliştirme merkezleri (Skill India Digital Hub) ile yapay zekâ, siber güvenlik, veri analitiği gibi alanlarda yetkin bireyler yetiştirerek ülkenin sektörel çekiciliğini üst seviyelere taşımaktadır.⁴⁰ Ülkenin dijitalleşme sürecinde, BİT alanında yapılan doğrudan yabancı yatırımları kolaylaştıracak uygulamalar da hayata geçirilmiştir.

Örneğin Hindistan, uzun süreli onay prosedürleri gerektirmeden BİT sektöründe DYY'ye izin vermekte;⁴¹ Özel Ekonomik Bölgelerdeki birimler için vergi avantajları ve Ar-Ge harcamaları için vergi indirimleri gibi cazip vergi teşvikleri sunmaktadır.⁴²

Hindistan'ın yetenekli ve maliyet açısından rekabetçi BİT uzmanlarından oluşan geniş havuzu, sağlam dijital altyapı geliştirmeye ve çeşitli reformlar yoluyla iş yapma kolaylığını artırmaya yönelik yatırımları, ülkenin BİT yatırımları için cazip bir merkez haline gelmesine katkıda bulunmuştur.

³⁸ Invest in India (2023) ICT Technology: Its Role and Impact at WIC - Invest India <https://www.investindia.gov.in/team-india-blogs/ict-technology-its-role-and-impact-wic>.

³⁹ Department of Electronics and Information Technology, Government of India. Digital India A programme to transform India into a digitally empowered society and knowledge economy. https://www.meity.gov.in/sites/upload_files/dit/files/Digital%20India.pdf

⁴⁰ India Ministry of Skill Development and Entrepreneurship. (2024). Skill India <https://www.skillindia.gov.in/>

⁴¹ Kumar et al. (2022) FDI in Information and Communication Technology (ICT) in India <https://www.abacademies.org/articles/fdi-in-information-and-communication-technology-ict-in-india-13122.html>

⁴² Invest in India (2023) ICT Technology: Its Role and Impact at WIC - Invest India <https://www.investindia.gov.in/team-india-blogs/ict-technology-its-role-and-impact-wic>.

Ihracat Rekabetçiliği

Raporumuz kapsamında yapılan analizler ile Türkiye'nin Dünya Rekabetçilik Endeksinde (ana parametreler kırılımında) kaydettiği performans ile ihracatta öne çıkan ürün gruplarında ve ihraç pazarlarında değişen rekabetçilik durumu rakip ülkeler ile kıyaslamalı olarak değerlendirilmiştir. Rakip olarak seçilen ülkelerin, sosyoekonomik durumu, genel ihracat kapasitesi ve ilgili ihraç pazarlarındaki varlığı ile Türkiye'ye yakın performans sergileyen ülkeler olması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin belirlenen ülke seti içerisindeki göreceli konumunun son 10 yılda (iki beş yıllık dönem kıyaslaması ile) nasıl değiştiğinin görülmesi sağlanmıştır.

Türkiye, kapsamlı bir veri setiyle beslenen Dünya Rekabetçilik Endeksi'ne göre, 2015-2019 yılları arasında 62 ülke arasında ortalama 44. sıradayken, 2020-2024 yılları arasında 64 ülke arasında ortalama 50. sıraya gerilemiştir.⁴³ Türkiye'ye rakip ülkelerin de genel endeks sıralamasında düşüş kaydettiği görülürken; Türkiye'nin 11 ülkeden oluşan rakip ülke setinde 2015-2019 yılındaki 5. sıradan 2020-2024 yıllarında 6. sıraya gerilediği gözlenmiştir.

Endeks parametrelerinde 2015-2019 ve 2020-2024 yılları ortalama sıralamalarına bakıldığında Türkiye'nin en çok düşüş gösterdiği alanlar Kamu Yönetimi Verimliliği (15 basamak) ve İş Dünyası Verimliliği (6 basamak) olmuştur. Buna karşılık, Ekonomik Performans parametresinde bir basamak yükseliş kaydederken altyapıda ortalama sıralamasını koruduğu izlenmiştir.

Türkiye'nin rekabetçiliğine en büyük katkıyı veren faktörler 2019'dan bu yana ilk üçte yerini koruyan "Maliyetlerde rekabet gücü", "Ekonominin dinamizmi" ve "Nitelikli işgücü" olarak yer almıştır.

Türkiye'nin ihracatında önde gelen ülke grupları arasında Avrupa Birliği, Yakın ve Orta Doğu, ve AB harici Avrupa (toplam ihracattan aldığı paylarda düşüş yaşanmasına rağmen) son 10 yılda ilk 3 sırada yer almaya devam etmiştir. Bu durum, Türkiye'nin bu pazarlarda istikrarlı bir performans sergilediği ve uzun vadeli ticaret ilişkilerini sürdürdüğüne işaret etmektedir. Türkiye'nin mal ihracatında öne çıkan ürün gruplarının da 2014-2023 yılları arasında ilk ondaki yerlerini ve toplam ihracat içerisindeki paylarını koruduğu görülmüştür.

Türkiye'nin rekabetçiliği, son 10 yılda en çok ihraç ettiği 10 ürün grubu özelinde (Tablo 1) rakip ülkeler ile kıyaslamalı olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Değeri ele alındığında, Türkiye 2019-2023 yılları arasında incelenen 10 ürün grubunda 2014-2018 dönemine göre küresel rekabetçilikte sınırlı bir düşüş (%2) ve ilk 10 ihraç pazarında rekabetçilikte minör bir artış (%1) kaydetmiştir.

Ayrıca Türkiye, rakip ülke setinde 2014-2018 yıllarındaki sıralamasını koruyarak, 2019-2023 yılları arasında 11 ülke içerisinde küresel rekabetçilikte 7., ilk 10 ihraç pazarındaki rekabetçilikte ise 6. sırada yer almıştır. Genel olarak, Türkiye'nin küresel ölçekte ve ilk 10 ihraç pazarında rekabetçilik düzeyini ve rakip ülkeler arasındaki konumunu son 10 yılda istikrarlı bir şekilde sürdürdüğü görülmüştür.

⁴³ Dünya Rekabetçilik Endeksi'nin kapsadığı ülke seti seneden seneye değişiklik göstermektedir. 2014-2018 yılları arasında endeks ortalama 62 ülkeyi sıralarken, 2019-2023 yılları arasında bu rakam ortalama 64 ülkeyi kapsayacak şekilde genişlemiştir.

Doğrudan Yabancı Yatırım Rekabetçiliği

Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımlarda Avrupa'nın son 10 yılda %68'lik pay ile liderliğini sürdürdüğü görülmektedir. Türkiye'nin en çok yatırım aldığı kaynak ülkeler ise 2014-2018 ve 2019-2023 yılları arasında büyük oranda paralellik göstermektedir. Bu ülkeler arasında AB üyesi ülkeler ile ABD, kayda değer bir paya sahiptir.

Türkiye'ye yapılan doğrudan yabancı yatırımların sektörel dağılımına bakıldığında, son 5 yılda (2019-2023) hizmetler sektörünün toplam DYY payında 11 yüzde puanlık dikkat çekici bir artış kaydettiği görülmektedir. Sınai sektörlerde yapılan DYY'ler içerisinde en büyük payı imalat sektörü almakla birlikte bu pay 2014-2018 yılları arasında %69 iken, 2019-2023 yılları arasında %82'ye yükselmiştir. Son 5 yıllık süreçte imalat alt sektörleri arasında "Kimyasalların, Kimyasal Ürünlerin ve Temel Eczacılık Ürünleri ile Malzemelerinin İmalatı" ve "Ulaşım Araçları İmalatı" alt sektörleri imalat yatırımları içerisinde paylarını artırarak öne çıkmıştır. Hizmet alt sektörleri içerisinde ise "Toptan ve Perakende Ticaret" ile "Bilgi ve İletişim" alt sektörleri kayda değer bir gelişim göstermiştir.

İmalat alt sektörleri içerisinde "Gıda, İçecek ve Tütün Ürünleri İmalatı", "Kok Kömürü ve Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı" ve "Tekstil ve Giyim Eşyaları İmalatı" alt sektörleri toplam imalat yatırımları içerisinde payı en çok azalan sektörler olurken; hizmet alt sektörlerinde "Finans ve sigorta faaliyetleri" ile "Ulaştırma ve depolama" toplam hizmet yatırımları içerisindeki payını en çok kaybeden sektörler olmuştur.

Türkiye'nin DYY performansı rakip ülkeler ile kıyaslamalı olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'nin son 10 yılda rakip ülkeler arasındaki rekabetçiliğinin azaldığı görülmektedir.

Türkiye'nin aldığı ortalama yıllık DYY, 2014-2018 ve 2019-2023 yılları arasında nominal olarak %20 azalmış; Türkiye toplam DYY miktarında önceki dönemde (2014-2018) 11 ülke arasında 4. sırada yer alırken, 2019-2023 döneminde 6. sıraya gerilemiştir.

8 Türkiye'nin İhracat ve Doğrudan Yabancı Yatırım Rekabetçiliğine Katkı Verebilecek Temel Adımlar

Türkiye'nin ihracat rekabetçiliğini ve doğrudan yabancı yatırım çekiciliğini artırmak için atılacak adımlar, ülkenin mevcut potansiyelini ve küresel trendleri dikkate alarak planlanmalıdır. Bütüncül olarak rekabetçilik artışında hukukun üstünlüğü, yatırım ortamının iyileştirilmesi, siyasi ve makroekonomik istikrarın yatırımcı güveni ve iştahı için birer ön koşul olduğunu dikkate almak gerekir. Çalışmamızın son bölümünde ülkelerin rekabetçilik göstergelerine katkı sunan politika adımlarını genel bir perspektif ile sunuyoruz. Bu adımların geliştirilmesinde, raporumuz kapsamında gerçekleştirdiğimiz analizlerin ve incelenen iyi uygulama örneklerinin yanı sıra, ticarete ve doğrudan yabancı yatırımlarda rekabetçiliği artıran uluslararası uygulamaların da göz önünde bulundurulduğunu belirtiyoruz. Aşağıda önerilen politikaları, "Makroekonomik ve Siyasi istikrar" ile "Düzenleme ve Denetleme Mekanizmalarının Uluslararası Standartlara Uyumu" ön koşulların sağlandığı varsayımıyla, Türkiye'nin rekabetçiliğini artıracak öncül adımlar olarak ortaya koyuyoruz.

1 Mevcut Ticari İlişkilerin Güçlendirilmesi ve Yeni Ticaret Anlaşmalarına Taraf Olunması

Türkiye'nin ihracatının yarısından fazlasının AB ile yapıldığı dikkate alındığında, Gümrük Birliği'nin güncellenmesinin hem ihracat hem de yatırım anlamında pozitif katkısı olacağına inanıyoruz. Buna ek olarak ticaret destinasyonlarının artırılması ve yatırımcı ülke kaynaklarının geliştirilmesi adına taraflar için kazan-kazan stratejisine uygun ticaret anlaşmaları müzakere edilmeli ve bölgesel iş birlikleri için fırsatlar değerlendirilmelidir.

2 Yeşil Dönüşüme Uyum Sağlanması ve Temiz Enerji Yatırımlarının Teşviki

Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması da dikkate alındığında, yeşil enerji, sürdürülebilir üretim ve çevre dostu teknolojilere yatırımın önemi artmaktadır. Türkiye'nin zengin yenilenebilir enerji kaynakları, özellikle güneş enerjisi, yabancı yatırımcılar için büyük bir fırsat sunmaktadır. Bu alanda doğrudan yatırım yapmak isteyen şirketler için teşvik programları sunulması ve yeşil finansman modellerine uyum sağlanması yatırımları artırabilir.

3 Lojistik, Enerji ve Telekomünikasyon Altyapısının Güçlendirilmesi

Lojistik, enerji ve telekomünikasyon altyapısının güçlendirilmesi, Türkiye'nin coğrafi avantajından daha fazla faydalanmasını sağlayacaktır. Bunlara daha somut örnek vermek gerekirse: yenilenebilir enerji ve depolama yatırımları ile enerji arz güvenliğinin sağlanması, 5G ve fiber optik ağların yaygınlaştırılması ile dijital dönüşüm ve e-ticaret potansiyelinin artırılması yönünde adımlar sayılabilir. Hali hazırda kamunun açıklamaları ile paralel olarak, liman, demiryolu ve otoyol yatırımları dış ticarete rekabet gücünü artıracak nitelikte entegre bir şekilde tasarlanmalıdır.

4 Dijitalleşme Yoluyla Yatırım ve Ticaret Süreçlerinin Kolaylaştırılması

Yatırım süreçlerinin dijitalleştirilmesi ile merkezleştirilmesi; yatırımcı yolculuğunun dijital kanallar aracılığıyla daha kolay bir süreç olarak gerçekleşmesini sağlayacaktır. Gümrük işlemlerinin dijital platformlar aracılığıyla daha da hızlandırılması, ticaretin maliyetini ve süresini azaltarak ihracat rekabetçiliğine önemli katkı sağlayacaktır.

5 İhracat Pazarı ve Ürün Çeşitliliğinin Artırılması için Araştırma ve Yenilikçiliğin Desteklenmesi

İnovasyonun teşvik edilmesi ile hem ithal ürünlere ikame olabilecek nitelikte, hem de ihracatı artıracak yüksek katma değerli, teknoloji yoğun ürünlerin geliştirilmesi desteklenmelidir. Bu kapsamda, orta ve yüksek teknoloji ürünlerine ilişkin ihracat desteği unsurlarını daha etkin kullanmak ve sektörel bazda yeni destek unsurlarının devreye alınması da ivme kazandıracaktır. Hali hazırda Türkiye'nin ihracatında önemli paya sahip ülkelerde ticarete konu olan ürün gruplarının yeni pazarlara da satılabilmesi adına pazar araştırması, rekabet ve kıyaslama analizleri yapılarak pazar geliştirme stratejileri geliştirilmelidir.

6 Beşerî Sermayeye Yatırımın Artırılması

Genç ve dinamik iş gücünün niteliklerini artırmak için mesleki eğitim programları, özellikle teknoloji ve mühendislik alanlarında yoğunlaştırılmalıdır. Üniversitelerle sanayi arasında daha güçlü bağlar kurulmalı ve yabancı yatırımcıların ihtiyaçlarına yönelik özel eğitim programları uygulanmalıdır. İhracat rekabetçiliğini desteklemek için iş gücü, modern endüstrilere uygun becerilerle donatılmalıdır.

7 Mikro İşletmeler ve KOBİ'lerin Desteklenmesi

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) uluslararası pazarlara girmelerine yardımcı olmak (uluslararası ticaret standartlarına uyum, dijitalleşme, finansmana erişim) için kapasite artırma programları ve finansmana erişimlerini kolaylaştıracak adımlar tasarlanmalıdır. Ek olarak mikro ihracatın tabana yayılması, küçük üreticilerin yurtdışına açılmasının kolaylaştırılması ve mikro ihracata yeni başlayacak olan özellikle genç girişimciler-kadın üreticiler ve küçük ölçekli işletmelerin desteklenmesi ve operasyonel işlemlerin kolaylaştırılması için daha fazla destek/teşvik unsuru sağlanabilir.

8 Nakit Teşvik Desteği ve Yatırıma Katkı Tutarının Güncellenmesi

Türkiye'de genel olarak vergiye yönelik sunulan teşviklerin yanı sıra, katma değeri yüksek ve stratejik projelerle ilgilenen yatırımcılar, nakit desteklerin artırılmasına yönelik beklentilere sahiptir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından açıklanan HIT 30 destek programında, 30'dan fazla öncelikli yatırım alanına ilişkin çeşitli nakit destek unsurlarına ilişkin üst limitlerinin yatırım tutarına göre artırılması, yatırımcılar için daha cazip bir yatırım ortamı sunabilir. Diğer yandan, yatırım teşvik sisteminde yatırım katkı tutarının firmaların sektörlerine göre diğer vergi yüklerinde de kullanılabilmesine olanak tanıyan düzenlemeler, yatırımcıyı destekleyici ve yatırım ortamını daha çekici hale getiren adımlar olarak değerlendirilebilir.

Ekler

Ek 1 Küresel pazarda ihracat performansını ölçmek için oluşturulan endekste kullanılan göstergeler

Gösterge	Veri Kaynağı	Kullanım Amacı
İhracat/GSYİH oranı	World Bank World Development Indicators, Exports of goods and services (% of GDP)	Ülkelerin temel ihracat performansına ve genel anlamda ihracat kapasitesine yönelik göstergeleri değerlendirmek.
Son 5 yılda kaydedilen yıllık ortalama mal ihracat değeri	UNCTAD Statistics, International Merchandise Trade	
Son 5 yılda kaydedilen yıllık ortalama hizmet ihracat değeri	UNCTAD Statistics, International Trade in Services	
Son 5 yılda kaydedilen ortalama küresel ticaret payı	UNCTAD Statistics, Merchandise: Total Trade and Share	
Türkiye'nin en çok ihracat gerçekleştirdiği 5 ülkeye son 5 yılda yapılan ortalama toplam ihracat değeri	UN ComTrade Database, Trade Data	Ülke seçiminde Türkiye'nin ürün grubu ve öne çıkan ihracat noktaları özelinde rekabetçilik ve ihracat kapasitesi göstergelerini diğer ülkeler için de dikkate almak.
Türkiye'nin en çok ihracat gerçekleştirdiği 5 ülkede ve ilk 10 ihraç edilen ürün grubunda son 5 yılda yapılan ortalama toplam ihracat değeri		
Türkiye'nin en çok ihracat gerçekleştirdiği 5 ülkede ve ilk 10 ihraç edilen ürün grubunda ihracatta bulunan ülkelerin 5 ülkenin toplam ithalatı içerisindeki payı		
2016-2020 (mümkün olan en güncel veri aralığı) arasında toplam ihracat içerisindeki ortalama yabancı katma değer oranı	OECD Trade in Value-Added (TiVA)- Database	İhracat içerisinde ithal aramalarının varlığına yönelik bir göstergelyi ülkelerin ihracat kapasitelerini değerlendirirken göz önünde bulundurmak

İletişim

Cenk Ulu

Ülke Kıdemli Ortağı, PwC Türkiye
cenk.ul@pwc.com

Başar Yıldırım

Baş Ekonomist ve Danışmanlık Direktörü, PwC Türkiye
basar.yildirim@pwc.com